
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

21. évfolyam 3. szám

2012. március

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Mezey László Miklós–Pegán Anita:** „Nem öncélú kulturális projekteket szeretnénk támogatni”. Interjú Kenyeres Istvánnal, az NKA Közgyűjtemények Kollégiuma vezetőjével 3

Műhelykérdések

- Bartos Éva:** Megkérdeztük a fogyatékos személyeket: mi a véleményük a könyvtárról? 10
- Sóron Ildikó:** Kincs, ami van. A biblioterápia mint szolgáltatásbővítés az Országos Idegennyelvű Könyvtárban 16
- Körmendi Attila–Pecsénye Zsuzsa–Szklenárik Péter–Pataky Nóra:** A pszichopátiás személyiség bemutatása Salinger *Zabhegyező* című művén keresztül 21

Konferenciák

- Paszternák Ádám:** Szubjektív beszámoló egy nemzetközi konferenciáról ... 31

Extra Hungariam

- Koltay Tibor:** Mi az az IAKM? 37

História

- Pusztai Ágnes:** A mikrofilm története 41

Memento

- Barátné Hajdu Ágnes:** „Névünnepe” a Veres Pálné Gimnáziumban 44

Napló

- Iancu Laura:** A „beszéd”. Mese a keleti végeken 47

Perszonália

- Szendi Attila:** Zsámboki László (1935–2012) 52
- Rékasy Ildikó–Balogh Ferencné:** Pápayné Kemenczey Judit (1936–2011) ... 54

Könyv

- Pogány György:** Ad fontes. Vizkelety András tanulmányai 59
- M.L.M.:** Horváth Tibor emlékezete. A Könyv és Nevelés különszáma 63

From the contents

László Miklós Mezey–Anita Pegán: Interview with the head of the Public Collections Board of the National Cultural Fund, István Kenyeres (3);

Éva Bartos: Questionnaire survey among physically handicapped people about library use (10);

Ildikó Sóron: Bibliotherapy events in the National Library of Foreign Literature (16)

Cikkeink szerzői

Balogh Ferencné, a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Művelődési Intézet ny. igazgatóhelyettese; *Barátné Hajdu Ágnes*, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar tanára; *Bartos Éva*, a Könyvtári Intézet ny. igazgatója; *Iancu Laura*, író, költő, etnográfus; *Koltay Tibor*, a Szent István Egyetem jászberényi Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Karának oktatója; *Körmendy Attila*, a Debreceni Tudományegyetem Pszichológiai Intézetének munkatársa; *Pasztornák Ádám*, a Miskolci Városi Könyvtár és Információs Központ munkatársa; *Pataky Nóra*, a Debreceni Egyetem Pszichológiai Intézetének munkatársa; *Pecsenye Zsuzsa*, a Debreceni Egyetem hallgatója; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Pusztai Ágnes*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Rékasy Ildikó*, könyvtáros, bibliográfus, költő (Szolnok); *Sóron Ildikó*, az Országos Idegennyelvű Könyvtár osztályvezetője; *Szendi Attila*, a Miskolci Egyetem Könyvtár, Levéltár és Múzeum osztályvezetője; *Szklenárik Péter*, a Debreceni Egyetem hallgatója

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a

Nemzeti Erőforrás Minisztérium

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU–ISSN 1216-6804

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Kulturális
Alap

Mezey László Miklós–Pegán Anita

„Nem öncélú kulturális projekteket szeretnénk támogatni”

Interjú Kenyeres Istvánval,
az NKA Közgyűjtemények Kollégiuma vezetőjével

L. Simon László elnök úr tavaly októberi hivatalba lépése óta aktív jogalkotási folyamat zajlott le. A Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvény módosításával a pornográf tartalmú termékekre és szolgáltatásokra kivetett kulturális adó teljes összege, valamint a szerzői jogról szóló törvény alapján a közös jogkezelő szervezetektől származó befizetések is az NKA bevételeit képezik. Az Országgyűlés megkönnyítette az Alap részére történő közhasznú adományozás lehetőségét is. A társasági adóról és az osztalékadóról szóló törvényt módosította az egyes adótörvények és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CLVI. törvény alapján azon társasági adót fizetők, akik az NKA-nak adnak támogatást, juttatást, csökkenthetik adózás előtti eredményüket. Törvényi garancia született arra nézve is, hogy az NKA-tól maradványforrásokat nem lehet elvonni. További jogszabályváltozás: az NKA végrehajtási rendeletének a 65/2011. (XII. 9.) NEFMI rendelettel történő módosítása. Ennek legfontosabb eleme az új kollégiumi struktúra kialakítása. Az eddigi 17 helyett 9 állandó szakkollégiummal, és 150 helyett 74 kurátorral végzi munkáját az NKA. Mindezzel párhuzamban idén jelentősen bővült a pályázatra fordítható keretösszeg.

Az újonnan kialakított kollégiumi struktúra kilenc kollégiuma:

1. Előadó-művészet Kollégiuma
2. Építőművészet és Örökségvédelem Kollégiuma
3. Folyóirat-kiadás Kollégiuma
4. Könyvkiadás Kollégiuma
5. Közgyűjtemények Kollégiuma
6. Közművelődés és Népművészet Kollégiuma
7. Kulturális Fesztiválok Kollégiuma
8. Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiuma
9. Vizuális Művészetek Kollégiuma

A Közgyűjtemények Kollégiumát – egyesítve a levéltári, könyvtári és múzeumi területeket – Kenyeres István, az Önkormányzati Levéltárak Tanácsának alelnöke, Budapest Főváros Levéltára főigazgató-helyettese vezeti. A levéltár 2004-ben átadott impozáns épületében vele beszélgetünk az NKA átalakuló, megújuló működéséről és kivált az általa vezetett kollégiumról.

– *Mindenekelőtt arra kérem, mondjon valamit magáról, hiszen levéltárosként dolgozik, tehát a könyvtárosság talán kevésbé ismeri Önt, illetve eddigi munkásságát.*

– 1972-ben születtem. Egyetemi tanulmányaimat történelem és levéltár szakon végeztem az ELTE-n. Azután 1996 és 1999 között az ELTE BTK történeti doktori program PhD-hallgatója voltam. A PhD-fokozatot 2003-ban szereztem. Két kötetet és több mint 50 tanulmányt publikáltam a XV–XVIII. századi magyarországi város- és gazdaságtörténet témakörében. Olyan tagja vagyok a kollégiumunknak, aki mindhárom közgyűjteményi területen dolgozott, ugyanis egyetemi éveim alatt a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa voltam, ahol az Aquincumi Múzeum után a BTM szakkönyvtárban is dolgoztam. Budapest Főváros Levéltárba szintén egyetemi éveim alatt, 1994-ben kerültem, 1998-tól osztályvezetőként dolgoztam, majd 2006 óta vagyok Budapest Főváros Levéltára szakmai-tudományos főigazgató-helyettese. 2008 óta tagja vagyok a kulturális miniszter tanácsadó testületének, a Levéltári Kollégiumnak, emellett a *Fons* folyóirat főszerkesztője, az *URBS Magyar Várostörténeti Évkönyv* szerkesztőjeként is tevékenykedem, valamint – immáron másfél évtizede – oktatok az ELTE-n történészeket, levéltárosokat. Jelenlegi munkáim közül az európai uniós forrásból megvalósuló Elektronikus Levéltár Projektet említeném meg, amelynek konzorciális tagjaként a Fővárosi Levéltár is részese; én vagyok a mi intézményünk projektvezetője. Nős vagyok, két gyerekem van, a harmadikat most várjuk.

– *Az idei év elején felálltak az NKA új kuratóriumai, kevesebb számban és kevesebb taggal. Ez értelemszerűen több munkát jelent a kurátoroknak. Hadd kérdezzem meg, e karcsúsítással nő a hatékonyság? És óhatatlanul ide tartozik még az a kérdés: nem fenyeget-e az a veszély, hogy a döntések meghozatalakor a sokszor fontos részletek, árnyalatok észrevétlenül maradnak?*

– Az új elnök, L. Simon László sokkal hatékonyabb működést vár el az új szervezettől. A változtatás célja végül is az is volt, hogy koncentráltabban történjen a forrásfelhasználás. Például a könyv- és folyóiratkiadásra fordítható összeg is egy kollégiumhoz került. Ez segíti az átláthatóságot, még akkor is, ha felvet esetleg szakmai problémákat.

A korábbi 17 helyett most csak 9 állandó szakkollégium van, amelyekben a korábbi 150 helyett 74 kurátor működik közre. 2011-ben a Múzeumi Kuratóriumhoz 550 pályázat futott be – legalábbis ennyit bíráltak el –, a Könyvtári, illetve a Levéltárihoz körülbelül 300-300 pályázat érkezett. Ha idén is ugyanennyi jön, akkor az ezzel kapcsolatos munkát egyetlen kollégiumnak kell elvégeznie. Ugyanennyi pályázattal kell ténylegesen foglalkozni a három kuratórium helyett egynek. Akárhogy nézem, ez háromszoros munka lesz idén. Most senki nem tudja megmondani, mennyi időt fog igénybe venni ez a megnövekedett munka. Az a módszer, hogy egy-egy nagyobb pályázati szakasznál egy nap alatt tudtak dönteni az előkészítés után, nem valószínű, hogy tartható lesz. Több napi döntéshozatallal kell számolnunk.

– *A Közgyűjtemények Kollégiuma egyesíti a levéltári, könyvtári és múzeumi területeket. A kuratórium tagjainak az összetétele hogyan fedi le ezt a hármasságot?*

– Nyolc tagja van a kollégiumunknak, tehát a területek nem egyenlő arányban képviseltetnek. A három-három múzeumi és könyvtári képviselő mellett a levéltá-

ri szakmának csak két képviselője van. A kurátorok felét a szakmai szervezetek, másik felét a miniszter delegálta. Végül is egy kurátor került be a grémiumba, akit nem a szakmai szervezetek támogattak, javasoltak. Ez szerintem jó arány! Elvileg tehát a szakmai szervezetek jelöltjeik révén képviseltetve vannak. Az egyes területekről beérkezett pályázatokat nyilván az adott területen dolgozók tudják a legjobban megítélni. A döntést együtt kell hoznunk, de a szakterület képviselője tud a legjobban érdemi véleményt mondani egy-egy pályázatról. Tehát amennyi pályázatot eddig nyolc ember nézett át, azt most kettő vagy három fogja tudni szakmai szemmel alaposan átnézni, de hangsúlyoznom kell, hogy minden kollégiumi tagnak kötelessége valamennyi pályázat átnézése, nyilván ez is tanulságos lesz majd mindenki számára. Meglátjuk, hogyan fog ez működni. A kurátorok mögött természetesen vannak olyan szakértő, specialista munkatársak, akik egyes pályázatoknál segítségül hívhatóak. Például állományvédelmi, illetve restaurálási szakértő nincs a kollégiumban, ezért alkalom adtán külső szakértőre lesz szükségünk az ilyen jellegű pályázatok elbírálásakor. De ez más területekre (pl. digitalizálás, adatbázis-építés) is igaz lehet. Valószínűleg nagyobb számban lesz szükség külsős, alkalmi szakértőkre, mint korábban, erre az NKA lehetőséget is biztosít.

– *Mi a változások lényege, iránya, miben más az új a korábbi szabályozással szemben?*

– Lényeges változás, hogy nevezési díjat kell befizetni a pályázáskor. A kollégiumok ennek nagyságrendjét a maguk hatáskörében állapíthatják meg. Ez is egy szűrő lesz, hogy mennyi pályázat érkezik. A célja az, hogy szűkítsék a nem kellően megfontolt pályázatok körét. Vagyis ne adjanak felesleges munkát a kollégiumoknak. Megjegyzem, a közgyűjtemények egyébként régóta jól felkészültek a pályázásra. Nagy rutinjuk van, néhány kisebb intézménytől eltekintve. Másik lényeges változás, hogy bővítették az NKA bevételi körét. Kiemelném a társasági adóról és az osztalékadóról szóló törvény módosítását, amely alapján azon társasági adót fizetők, akik az NKA-nak adnak támogatást, juttatást, a támogatási összeg ötven százaléka csökkenti az adózás előtti eredményüket. Ettől sokat várunk, előremutató kezdeményezés, meglátjuk, hogy az üzleti szféra mennyire érzi magáénak a kultúratámogatást. Az NKA működése tekintetében fontos változás, hogy azon túl, hogy csak kilenc kollégium állt fel, bizonyos tevékenységi köröket csak egy kollégium finanszírozhat. Megszűnik az, hogy egy-egy szakágazat szerinti kollégium ugyanazt a tevékenységet is finanszírozza. Azon kívül megemelték a kurátorok díjazását. Természetesen nem kell hatalmas összegre gondolni, főleg, ha tudjuk, megháromszorozódott az elvégzendő munka. Azt gondolom, hogy még mindig a szakmai elkötelezettség motiválja a kuratórium tagjait.

– *Konkrétan mennyivel növekedtek az NKA pénzügyi keretei, és milyen mértékben a Közgyűjtemények Kuratóriumáé?*

– Az induló keretünk jelenleg 600 millió Ft. Ha megnézzük a korábbi három kollégiumot, annak a tavalyi induló költségvetése 748 millió volt, a záró pedig 904 millió. Egyébként a tavalyi kereteket nézve, mintegy 150 millióval támogatta ez a három kollégium a szakmai kiadványok előkészítését, megjelentetését; most ez az összeg került el tőlünk az illetékes, kiadásokkal foglalkozó kuratóriumokhoz. Ez a 600 millió forint nem elegendő, több forrásra is szükség lesz. Ez az összeg már

egyébként most 660 fölé csúszott a címzett támogatásokkal. Arra is van ígéret, hogy több forrással tudunk gazdálkodni az év folyamán.

– *A közszférát, a közgyűjteményeket sújtó közelmúltbeli és mostani elvonásokat képes lesz-e valamelyest ellensúlyozni a Közgyűjtemények Kuratóriuma? Vagy legalább tudja-e a negatív hatásokat mérsékelni?*

– Ez az igény fokozottan jelentkezik és jelentkezett is az elmúlt időszakban a megszorítások nyomán. A forráskieséseket próbálják az intézmények az NKA-hoz benyújtott pályázatokból pótolni. Ha figyelembe vesszük, hogy leépítések is voltak és lesznek, az intézmények irányából növekedni fognak az ilyen típusú igények.

– *Miután három területről van szó, utalt arra, hogy a múzeum és könyvtár képviselői vannak többen, milyen súlypontok jelennek meg a pályázatoknál, illetve az értékelésükénél?*

– Nem arról van szó – hogy egy hasonlattal éljek –, eddig volt három homokozó és most egymás mellé tesszük, hanem arról, hogy egy újat, egy közöset hozunk létre. Röviden fogalmazva, a három terület közelítése a cél. Önök is könyvtárból jöttek egy levéltárba, ez is azt mutatja, hogy fontos az együttműködés, a másik területei irányába történő nyitás. Kifejezetten szeretnénk előtérbe helyezni, preferálni olyan pályázatokat, amelyeket ezek az intézménytípusok közösen tudnak megvalósítani. Nem csak úgy, hogy például tárgyakat kölcsönzünk egymás kiállításaira, hanem úgy, hogy a produktum, a végeredmény tényleg közös megvalósítású legyen. És egymástól is van mit tanulni! Alapelvünk, hogy lehetőleg olyan pályázatokat írunk ki, amelyeket mindhárom intézménytípus meg tud valósítani. Nyilvánvaló, hogy mindegyiknek van egy fő profilja, de részt tudnak majd venni különböző megközelítésből a közös pályázatokon. A kollégium feladata, hogy a különböző pályázatokat a maguk koordinátarendszerében értékelje, támogassa. A társadalom felé nyitás is elsődleges cél. A könyvtárak és múzeumok elől járnak ebben. A levéltárak, minden igyekezetük ellenére, hátrébb. Jót tenne, hogy ha összehangolnánk például a rendezvényeiket. Mindig gondoljunk arra, hogy az NKA-nak nem feladata a működési költségek támogatása – kulturális produktumok létrehozása a cél. Mindig van egy eredménykötelelem, ami az NKA nélkül nem vagy nem olyan módon valósulna meg. Múzeumok esetén például ide tartoznak az időszaki kiállítások, de egy állandó kiállítás már kevésbé fér bele az NKA pályázati profilba. Pont a könyvtárak – amely jóval szélesebb szegmens, mint a két másik terület – a tekintetben kivételek, hogy ahol a helyi önkormányzat hozzájárul fejlesztéshez, bővítéshez, ott az NKA is támogatja ezt a célt. Azon is elgondolkodunk, hogy ilyen konstrukcióban lehetséges, hogy kiterjesztjük a levéltárakra és a múzeumokra is a támogatást, főleg kulturális szolgáltatások bővítése, a látogatók felé nyitás esetén.

Ami egy kicsit átmeneti terület, az a gyűjteménygyarapítás, restaurálás, állományvédelem, ami természetesen mindhárom szakterületet érinti. A gyűjteménygyarapításnál ugyanakkor nem lehet alapfeladatokat finanszírozni, de az NKA ehhez a maga módján hozzájárulhat. Példának okáért a levéltárak esetén a maradandó értékű magániratok gyarapítását – amelyek levéltárba adására egyébként nincs törvényi kötelezettség – támogatni kívánjuk. Pontosan tudjuk azt is, hogy a mai finanszí-

rozási helyzetben a restaurálásra nem jut pénz. Ennek érezzük a súlyát, ezért ezt támogatni kívánjuk.

Ugyancsak több területet érint a digitalizálás és az adatbázis-építés programja, amelyre mindhárom korábbi kollégium költött. A könyvtárak esetében nyilván nem az alapkatalógus építéséről van szó, hanem az új projektek támogatásáról. Szeretnénk a területeket itt is közelebb hozni egymáshoz. Például egy múzeumi vagy könyvtári kéziratári anyag és a levéltári anyag tekintetében nincs nagy különbség a három intézmény munkája között, vagyis ugyanolyan típusú adatbázisokat kellene építeni vagy szabványokat kellene használni. Ugyanez vonatkozik ezeknek a dokumentumoknak a digitalizálására. Például kéziratós térképeket minden intézménytípusban őriznek, ezeket ugyanúgy kellene adatbázisban leírni és digitalizálni és közzétenni. Igenis itt van egyfajta missziója az NKA-nak, hogy ezen a téren a három intézménytípus rendszeres munkáját közelítse egymáshoz. Összefoglalóan, a három területet egyenlő mértékben szolgálják az NKA prioritásai, olyan pályázati konstrukciókkal, amelyekben mindhárom intézménytípus részt vehet. A szinergiákat kihasználva, új kulturális produktumokat létrehozva együtt sikeresebbek lehetünk egy magasabb szinten. Több forrás is megnyílhatna így. Hozzá kell szokni az együttműködéshez. Jó volna, ha az egyik helyen felhalmozódott tudás átterjedne a másik két területre. És fontos, hogy mindez ne legyen kényszer. Az új kollégiumi tagokkal eddigi munkánk során pozitív tapasztalatunk volt az egységes elvek kidolgozásánál.

Az NKA missziója, hogy jól megfogalmazható, koncentrált, jelen helyzetben vállalható pályázatokat támogasson.

– Ha már beszéltünk a digitalizálásról, a levéltári dokumentumok elektronikus formában való hozzáféréséről, mint szerkesztőnek muszáj megkérdezni, mi a véleménye a szaksajtó nyomtatott és elektronikus formáinak dilemmájáról.

– Egy tudósnak, kutatónak, szakembernek nem kell elmagyarázni, hogy az elektronikus és nyomtatott formában megjelent publikáció között mi a különbség. Nyugaton is nagyon kevés az olyan komoly folyóirat, amely csak elektronikusan jelenik meg.

Foglalkozunk ugyan az elektronikus archiválással, de nincs erre nézve tökéletes biztonság Magyarországon. Jelenleg nincs az elektronikus katasztrófáknak tökéletesen ellenálló rendszer hazánkban, az Elektronikus Levéltár Projekt éppen ezt igyekszik megvalósítani, de ide a könyvtárak, múzeumok, legalábbis a jelenlegi helyzet szerint, nem archiválhatnak. Ha pedig nincs biztosítva az elektronikus kiadványok hosszú távú, biztonságos archiválása, akkor miért akarunk digitális útra terelni minden kiadványt? Ami papíron megjelenik, annak a köteles példánya bekerül az OSZK-ba, és megmarad. Ez a rendszer jól működik, akár száz év múlva is hozzáférhető lesz a dokumentum. Emellett a hordozók is döbbenetes gyorsaságú változáson mentek át az utóbbi néhány évben. Most próbáljunk egy floppy lemezt felhasználni?!

A nyomtatott kiadványok a cserekapcsolatok miatt is nagyon fontosak. Nem tudna létezni egy magyar múzeum nemzetközi csere nélkül. Nem tudná beszerezni például egy német múzeum színes kiállítási katalógusát vagy kiadványát, mert az horribilis összegbe kerülne. Ha pedig ilyet kap egy magyar intézmény, nem ajánlhat fel cserébe egy hivatkozási linket. Sok esetben egy cserébe kapott kiad-

vány a sokszorosát éri az érte felajánlott hazai kiadványnak. Egyébként híve vagyok mind az elektronikus, mind a nyomtatott folyóiratoknak, csak épp más-más funkcióban: tájékozódáshoz kell vagy elmélyült tanulmányozáshoz.

– *Ön személy szerint mit szeretne a következő években elérni, mit tartana a Kuratórium, illetve a maga személyes sikerének?*

– Óhatatlanul felmerül a szűkösség és a mégis befektetés dilemmája. Nem öncélú kulturális projekteket szeretnénk támogatni. Olyan pályázatokat szeretnénk elbírálni, amelyek a társadalom érdekeit tartják szem előtt, és hasznosulnak az emberek számára. Fontos, hogy megértsék az emberek a kultúra üzenetét, fontosságát, hogy az emberek közel kerüljenek a kultúrához. A magyarok identitásának elválaszthatatlan része az a kulturális vagyon, amit ez a három intézménytípus birtokol, őriz.

Az már most látszik, hogy a Közgyűjtemények Kollégiumának tagjai jól együtt tudnak dolgozni, az együttműködési képesség mindnyájunkban megvan. Én – mint a kuratórium vezetője – nyitott vagyok minden szakmai kapcsolatra. Csak nyitottsággal lehet egymás motivációit megérteni. Az együttes gondolkodás nem csak formális keretekben történjék, de belsőleg is átélten.

A következő lépés az első pályázati ciklus beérkezett műveinek elbírálása lesz. Fontos, hogy mindhárom terület – a könyvtár, a levéltár és a múzeum – egyenrangúnak érezze magát. De nyilván lesznek „áldozatok” is. Egy-egy döntés után mindig maradnak elégedetlenek. A nagyobb projekteket kívánjuk támogatni, a több száz apró elképzelést akkor lehet támogatni, ha azok valamelyest egy irányba mutatnak.

Az NKA kollégiumai nem csupán pénzosztó testületek. Kultúrpolitikai missziót is be kell tölteniük. A céljainknak, a támogatható elgondolásoknak jól megfogalmazottnak, átláthatónak és megvalósíthatónak kell lenniük.

– *Ha már a kultúrpolitikai missziót említette, felmerül a gondolat: a nehéz időkben mindig különösen fontosá válik a kultúra, az oktatás, a művelődés ügye. Klebelsberg Kunó óta tudjuk, hogy a legválságosabb korszakokban kell a legtöbb figyelmet és pénzt a kultúrába, a tudományba, az oktatásba fektetni, mert az a jövő alakulásában térül meg. Él-e ez a gondolat a kuratórium tagjaiban?*

– Nehéz kérdés. Az NKA korábban sem az öncélú programokat támogatta, hanem főleg azokat, amelyek a könyvtári olvasók, a levéltári kutatók, a múzeumlátogatók számára fontosak és hasznosak voltak. Most szerintem nyitni kell a kultúrát kevésbé magukénak érző emberek felé, azért is, hogy ők is lássák, van értelme a kultúrába befektetni. Hogy a kultúrára adott pénz, nem kidobott pénz a szűkösebb időkben sem. Ezért például támogatni fogjuk a múzeum-, könyvtár- és levéltár-pedagógiai programokat, továbbá nagyon kell figyelniük a fiatalok mellett az idősebb korosztályra is.

A mi intézményeink, a könyvtárak, levéltárak, múzeumok őrzik a magyar kultúra szinte összes kincsét. Ez a kincs a magyar nemzet identitásának alapzata. Ez az a kulturális vagyon, amit elődeinktől örököltünk, és amit most mi kezelünk. És úgy kell kezelniük, hogy ez a vagyon valóban a nemzeti öntudat része legyen. Ezért is mondtam, fontos, hogy mindenki értse, miért áldozunk pénzt a kultúrára, a kultúra értéktöbbletének kialakítására.

A globalizált világ technikai eszközeire építve hozzuk közel az emberekhez azokat az intézményeket, amelyek a nemzeti identitás alapzatát képező kincseket őrzik. Hogy az emberek fontosnak tartásák bemenni egy múzeumba, levéltárba, könyvtárba, mert ott nemcsak értékes dolgokat találnak, de érdekes programok is várják őket. Vagyis „kulturális pluszt” kell nyújtaniuk ezeknek az intézményeknek. Ez persze hosszabb folyamat lesz, de meghozza majd a gyümölcsét.

– *Megköszönve az interjút, biztosak vagyunk benne, hogy folytathatjuk majd a beszélgetést, amikor már a tapasztalatokat, az elért eredményeket is áttekinthetjük.*

(Az interjú 2012. február 13-án készült.)

Az Országos Széchényi Könyvtár
kéri az Ön segítségét, támogassa működésünket

adójának 1%-ával,

hogy a továbbiakban is kimagasló és színvonalas
kiállításokkal, gyűjteményekkel, hungaricumokkal bővíthessük
a könyvtár állományát.

A felajánlásokat az
Országos Széchényi Könyvtár Corvina Alapítvány
javára kérjük.

Adószám: 19020350-2-41

Megkérdeztük a fogyatékos személyeket: mi a véleményük a könyvtárról?

Előzmények

Könyvtáraink, főként a közkönyvtárak, évtizedek óta megkülönböztetett figyelemmel fordulnak a fogyatékossgal élő tényleges és lehetséges használók felé. Alapvető funkciójukat – információnyújtás tanuláshoz, tájékozódáshoz, szabadidős tevékenységhez a felhasználók igényeinek megfelelő formában – ugyanis természetesen módon és lépésről lépésre kiterjesztették a speciális felhasználói igények kielégítése irányába. Az elmúlt évtizedek során a könyvtárakban megjelentek a fogyatékossgal élőknek, szüleiknek, pedagógusaiknak, gondozóiknak szánt speciális infokommunikációs eszközök, az alternatív formátumú dokumentumok, az igény szerinti speciális tematikájú rendezvények. Egyidejűleg teret kapott a könyvtárosok továbbképzésében a speciális igényű használói réteg megfelelő könyvtári ellátásának ismeret- és tapasztalati anyaga.

A könyvtár – véltük – a fogyatékossgal élők társadalmi integrációja szempontjából biztonságos és védett hely, alkalmas gyakorlóterep, ahol egy szűkebb körben, elkötelezett, empatikus és felkészült könyvtárosok segítségével ki lehet próbálni, meg lehet tapasztalni az „épek” társadalmával való együttműködést.

Sok előadás, kötetekbe szerkesztett tanulmány foglalkozott már ezzel a témával, a jó gyakorlatok megismertetésével. A 2003–2007 közötti országos könyvtárfejlesztési stratégiában összegeződött minden addig összegyűlt – hazai és európai – eredmény, tapasztalat, nehézség és siker, amit ezen a területen a könyvtárak elkönyvelhettek. Megszületett az átfogó szakmai koncepció a továbbfejlesztés irányainak meghatározásával, majd az Oktatási és Kulturális Minisztérium Könyvtári osztálya kezdeményezésére napvilágot látott az OKM kulturális szakállamtitkárságának *Ajánlása* mint alapvető könyvtár-politikai dokumentum, amely jelenleg is meghatározza a könyvtárak ez irányú tevékenységét (lásd: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 9. sz. 4–9. p.).

Ezekre az átfogó intézkedésekre azért is szükség volt, mert időközben alapvetően megváltozott a közszolgáltatásban résztvevő intézmények helyzete, feladatköre. A korábban önkéntesen, egyéni indíttatásból, személyes érdeklődésből vállalt feladatokból jogszabályokban előírt követelmények lettek az akadálymentesség, az információhoz, a szabadidős tevékenységek gyakorlásához való hozzáférés egyenlő esélyű biztosítása területén.

Az említett dokumentumokban kikristályosodott szakmai tapasztalatok biztos alapot kínáltak az időközben megindult nemzeti fejlesztési pályázati tevékenység kivitelezéséhez. A TIOP-, TÁMOP-pályázatok kiírásai a feltételeik közé tételesen felvették a hátrányok csökkentését, a mindenki számára való hozzáférés biztosítása érdekében történő speciális tartalmi és technológiai fejlesztéseket.

Ugyancsak TÁMOP-pályázat (3.2.4-08/2–2009-0002) keretében nyílt lehetősége 2010-ben az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézetének, hogy a fogyatékosokkal élő könyvtári ellátása területén eddig elvégzett munka, elért eredmények tudatában – nézőpontot váltva – szembesüljön az érintett fél véleményével. Így került sor egy átfogó igényfelmérés elkészítésére a fogyatékos személyek könyvtárhasználatára vonatkozóan a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány közreműködésével. A közalapítvány a fogyatékosok érdekvédelmi szervezeteinek tájékoztatásával és bevonásával végezte el a kutatást. A megkérdezett kör összetételének jellemzésére elmondhatjuk, hogy összesen 347 értékelhető kérdőív született a kutatás céljainak megfelelő bő tartalommal. Legnagyobb számban a hallássérültek jelentek meg a kitöltők között, de érkeztek válaszok minden más fogyatékosági csoportból, korcsoportból és településtípusról (bár Budapest túlréprezentáltsága volt tapasztalható), és a nemek szerinti arány is megfelelő volt.

A kutatás

A kutatás célja tehát az volt, hogy a fogyatékos emberek oldaláról vizsgálja meg a könyvtár igénybevételének körülményeit és nehézségeit. Problémaorientált, feltáró jellegű vizsgálat volt, amely a fogyatékos személyek körében gyűjtött kérdőíves anyag alapján a felmerülő problémák felsorolását, azok súlyát és csoportosított leírását kívánta megadni a könyvtári rendszer számára. Összegezni azokat a lényeges tényezőket, problémákat, amik a fogyatékos emberek szempontjából a könyvtárak igénybevételét befolyásolják. A „teljes kép” megrajzolása mellett a felmérést végzők igyekeztek felnagyított „képrészleteket” is közreadni, amelyekből kitérnek, hogy a fogyatékos emberek miként élik meg saját helyzetüket, és erről hogyan nyilvánulnak meg.

A kutatás hangsúlyozottan a problémaelemek előfordulására koncentrált, tehát nem elégedettség-mérésről volt szó. *Az elégedettség egyébként a válaszolók körében döntően és alapvetően jellemző volt. A nyert összkép egyértelműen elismerő a könyvtárakban tapasztalt hozzáállás és az akadálymentesítés terén elért eddigi eredmények láttán. A válaszolók véleménye szerint nincs nagyobb gond a könyvtárban, ahová járnak, és jellemzően elismerő jegyzeteket fűztek az egyes kérdésekhez a megválaszolás menetében. Az elismerő attitűd mellett természetesen a nem általános, de jelenleg is élő igények és problémák csokorba gyűjtése volt a kutatás igazi hozadéka. Ezekből állt össze az a *problématérkép*, amelynek legalább a kiemelkedő pontjait szeretném a következőkben röviden ismertetni.*

A könyvtár képe a fogyatékos személyek körében – képződik-e igény a könyvtár iránt?

A válaszok alapján a könyvtár – mint szolgáltató hely – elhelyezése a válaszolók gondolkodásában alapvetően sokoldalúnak mutatkozik, sok esetben mégsem megfelelően képeződnek le a könyvtár által nyújtható lehetőségek. A megkérdezettek sokszor nem tudják, milyen típusú és tartalmú anyagokhoz lehet hozzájutni, melyikhez hol, milyen feltételekkel. Egyszerre van jelen a meglehetősen nagy tájékozottság és a tájékozatlanság is a könyvtárakról. A fogyatékos személyek körében észlelt tájékozatlanság visszavezethető a társadalom egészében élő könyvtárkép alakulására: az emberek általában mennyire ismerik, hogy mit tud nyújtani

egy könyvtár és mit lehet megoldani a könyvtár szolgáltatásainak igénybevételével. A szélesebb tájékozottság nyilvánvalóan erősítené a használat motivációját, serkentené az igények, a szükséglet felmerülését.

Elindulás és eljutás a könyvtárba – a könyvtár megközelítésének nehézségei

A fogyatékos ember könyvtárig való eljutása a könyvtár hatókörén kívül esik. A tényleges, fizikai eljutás mint probléma nem különül el a fogyatékos személy közlekedésével kapcsolatos általánosabb problémáktól, azonban ennek a komponensnek is súlya van a hatásrendszerben: a fogyatékkal élő akkor vállalja a közlekedési nehézségeket, ha ez neki „megéri”, vagyis egyensúlyban van a kapott haszonnal.

Megérkezés a könyvtárba

A fogyatékos emberek nagy érzékenységgel élik meg és kezelik azt, hogy a könyvtár munkatársai milyen attitűddel fordulnak feléjük. Vagyis az első lépés, az első pillanat a könyvtárban e tekintetben döntő súlyú. Aki fogyatékoságával együtt rászánta magát a nehézségekre, és a könyvtár miatt eljött, de nem jut be, nem tudja, merre találja az olvasószolgálatot, nem látja a közelben lévőket és az nem köszön neki, ahol csak akkor beszélnek felé fordulva, ha kéri, ott a fogyatékos személy többet nem jelenik meg, mert ő is az épekhez hasonlóan reagál. Könyvtár és könyvtár között tehát elsősorban a viselkedés tesz különbséget. Ahol a fogyatékos személy fogadása figyelmes, gondos, ott a csekélyebb lehetőségek támasztotta korlátokat is nagyon megértően veszik tudomásul.

Közérzet a könyvtárban – morális akadálymentesség

A közérzet és a morális akadálymentesség a könyvtár használatának kulcskérdéseihez tartozik a fogyatékos személyek esetében. Különös tekintettel arra, hogy a könyvtárhasználati célok között első és döntő súlyú arányban a szabadidő eltöltése szerepel: a válaszolók 74,1 százaléka ezt jelölte meg!

A könyvtáros hozzáállásáról szóló szöveges válaszok két, látszólag ellenpóluson álló, valójában egymást kiegészítő csoportra oszthatók:

- az odafordulásban, segítségben a könyvtáros vegye figyelembe a fogyatékosági állapotukból fakadó körülményeket,
- a könyvtáros úgy kezelje őket, mint mindenki mást.

Ezt a kényes egyensúlyt kell betartania és gyakorolnia a könyvtárosnak! Ennek a megvalósításához segítséget nyújt a nagyszámú szöveges válasz megismerése és elemzése, mert nagyon pontosan, példákkal, konkrétumokkal alátámasztva a válaszadók megfogalmazzák, mit kell ismernie, mire kell disztingváltan reagálnia a könyvtárosnak. Ebben a felsorolásban találjuk a fogyatékosági típusok pontatlan ismeretét, felcserélését vagy helytelen összekapcsolását, a fogyatékoságról való lényeges tévedéseket; az elfogadás, az aszimmetrikus viszony, a közléssorompók, kommunikációs és kapcsolattartási gátak gyakori problematikáját.

A kutatás eredményei alapján a morális akadálymentesség legfontosabb eleme a méltatlannak érzett helyzetek problémájának megoldása, amelyet mindkét fél megoldandónak kell, hogy tartson, mert a nehézségek megterhelők mindkét félnek, és a fizikainál súlyosabb akadályt állíthatnak a könyvtár további látogatásának útjába.

Mozgás a könyvtárban – a fizikai akadálymentesítés élő problémaként

A közbeszédben leggyakrabban emlegetett fizikai akadálymentesítés – meglepő módon – a felmérésben kapott válaszok alapján nincs középpontban. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a könyvtárak akadálymentességet szolgáló ellátottsága az utóbbi évtizedben jelentős javuláson ment keresztül, ezt a válaszolók érzékelik és nyugtázzák. Ha a környezetükben akadálymentesített könyvtár van, akkor ezt fontosnak és jónak tartják, és – mint már említettem – vállalnak bizonyos nehézségeket és kényelmetlenségeket is, ha egyébként jól érzik magukat a könyvtárban. A jó közérzet tehát döntő tényezőnek bizonyul.

Eligazodás a könyvtárban – a tájékozási akadálymentesítettség

Kiemelkedően sok jelzés található a felmérésben az infokommunikációs akadálymentesítés területéről, úgy tűnik, ez kulcskérdés a fogyatékos személyek könyvtárhasználatában. Az eligazodást segítő táblák, piktogramok, Braille-jelölések, vezetősávok, feliratok stb. terén általános a visszajelzés: nem megoldott. Ez a probléma is általánosabb a könyvtárakénál: más közszolgáltatást végző intézményekben is igen gyakori nehézség. Sőt, általánosabb a fogyatékosági problémánál is: a közintézményekben az épek számára is sokszor nehéz feladat az eligazodás, különösen, ha nemcsak térben, hanem egy kötött szolgáltatási folyamatban is tájékozódni kell. A könyvtárak pedig éppen ilyen folyamatokon keresztül, nem kevés adminisztratív ponttal megnehezített intézmények. A támogatás tehát mindkét vonatkozásban elkél!

Ha a könyvtár mint üzem, mint struktúra már önmagában tájékozási nehézséget jelent, akkor a könyvtár mint a tartalmak tárháza újabb nehézségeket gördít a keresett tartalom megtalálásának útjába. Gondoljunk csak el, a megfelelő tartalmú anyagot kell megtalálni a tárolt struktúrában a struktúrát leképező (hagyományos vagy elektronikus) katalógus segítségével, és tenni mindezt a térben megfelelő helyeken, a megfelelő folyamatrendi sorban (olvasójegy leadva, könyvek, DVD-k visszahozva, újabb kölcsönzési lehetőség, adminisztráció, ruhatár stb.). Mindezt egy fogyatékos ember szempontjából elképzelve még nehezebbnek érezzük. Aki bármely területen hátrányban van a fogyatékosága által, az itt biztosan megakad.

A megtalált anyag birtokbavétele – hozzáférés az anyag tartalmához

A könyvtári anyagok (nyomtatott szövegek, audiovizuális anyagok, mikrofilmek stb.) használatának megkönnyítésére a könyvtárak hosszabb ideje nagy hangsúlyt fektetnek. Az akadálymentesen használható anyagok, az alternatív dokumentumok beszerzése terén jelentős lépések történtek, ha ez nem is a könyvtáron múlik elsősorban, hiszen csak azt lehet beszerezni, amit kínálnak a kereskedelemben. Ennél is jelentősebb talán a fejlődés a helyben olvasáshoz szükséges segéd-eszközök biztosítása terén: számítógép, megfelelő szoftverek, szkennerek, fejhallgató, speciális nyomtató – a pályázatoknak köszönhetően egyre több könyvtárban rendelkezésre áll. A felmérésben e két fontos tényezőtől kívül egy harmadik is nagy súllyal vetődik fel: hogy az anyagokat az otthoni feldolgozáshoz el lehessen vinni, hogy a dokumentumok kölcsönzése hosszabb határidőre történhessen, az el nem vihető könyvek megfelelő oldalainak digitalizálása legyen megoldott, az elektronikus anyagokat adathordozón el lehessen vinni. Mind a zavartalan helyben olvasás, mind a hazavitel szempontjából számos nehézséget említettek a válaszolók.

Melyik probléma jelenti a legtöbb nehézséget?

A problématerkép elemeinek azonosítását követően a felmérés készítői – egy külön erre a célra beiktatott kérdés segítségével – megkísérelték a problémákat a súlyuk szerint sorba rendezni. Minden válaszoló három nehézséget jelölhetett meg egyforma súllyal. Az eredmény nagyon tanulságos lehet a könyvtárosok számára:

Rang-hely	Választható problématípus	Összes válasz	A válaszadók hány százaléka jelölte be
1.	áttekinteni, mit található a könyvtárban	97	44
2.	a katalógusban keresés	74	34
3.	szükséges hely, ahol a fogyatékos ember szabadon dolgozhat, segítőjével	36	17
4.	a könyvtári viselkedési elvárások (csend, mások figyelmét nem elvonó mozdulatok stb.)	33	15
5.	mozgás a könyvtárban, eligazító táblák, vezetősávok, könnyen megtalálható olvasószolgálat	30	14
6.	segítő személy találása a könyvtárban	29	13
7.	eljutás a könyvtárba	26	12
8.	teljes, szöveghű hangos könyvváltozatok rendelkezésre állása	20	9
9.	mosdóhasználat	16	7
10.	jelnyelvi változatok rendelkezésre állása	14	6
11.	olvasójegyhasználat	12	6
12.	egyéb szolgáltatások (ruhatár, büfé stb.) igénybevétele	11	5
13.	egyszerűsített (könnyített) szövegek rendelkezésre állása	10	5

N = 218

Ezeket a problématípusokat a kutatók a különböző fogyatékosági típusokkal is összefüggésbe hozták, tehát nagyon pontos képet kaphatunk arról, milyen fogyatékosággal bíró személyek milyen nehézségi sorrendet jelöltek meg.

Igények és megoldási javaslatok a felmérésben

A kutatás két szempontból gyűjti össze a válaszadók véleményét: egyrészt gyakorlati oldalról, azaz milyen konkrét segítség, támogatási igény jelentkezik részükről; másrészt személyes, mentális oldalról, azaz mi legyen a támogatás tartalma és módja. A válaszadók hihetetlen pontossággal fogalmazták meg gyakorlati elvárásaikat, az eredményeket feldolgozó tanulmány bőségesen idéz a különféle fogyatékosággal bíró, más-más életkorú és nemű megkérdezettek válaszaiból.

Összegzés helyett néhány megállapítás a kutatás eredményeiből

A könyvtár a megkérdezett fogyatékos személyek döntő többsége számára fontos és aktívan igénybe vett, vagy szándék szerint használandó szolgáltatás.

Az akadálymentesség különböző formáit is megelőzve *elsősorban a személyes segítségre és a könyvtári dolgozók támogatására van szüksége a megkérdezetteknek*. Mondhatni, hogy kulcskérdés számukra a könyvtárhasználat folyamatában a személyes segítség. A válaszok sok esetben azt mutatták, hogy többet segít a könyvtárhasználatban jelentkező problémákon, ha a könyvtár személyzeti oldalon válik erősebb támaszává a fogyatékos személyeknek, mint ha az eljutásban kapnának több támogatást. Ez azért érdekes, mert korábban a könyvtárak törekvéseiben a segítő személyek helyett igyekeztünk inkább az objektív szakmai, technológiai támogatásra tenni a hangsúlyt, ezt érezvén igazán professzionális megoldásnak. A személyes segítségnyújtás hangsúlyozásában tartottunk az altruizmus vádjától. Nyilvánvaló, hogy a kettő – a diszkrét empátia és a látványos altruizmus – egyensúlyának biztosítására kell törekednünk, az utóbbi nem helyettesítheti az előbbit, de a felmérés megerősít minket a segítő kapcsolatok kialakításának fontosságában.

A vizsgálatból kitűnik, hogy *a fogyatékos emberek könyvtári „pályafutását” legnagyobb hatással a könyvtárosok viselkedése és hozzájuk való viszonya befolyásolja*. A megértés, a türelem, a kedvesség, a segítőkészség – a válaszok legtöbbször használt kifejezései. Ez természetesen nem jelenti mindezek jelenleg hiányzó voltát, hanem a folyamatosan igényelt alapot jelenti. A segítő személy és annak attitűdje kiemelkedik tehát a válaszok közül, emellett további fontos igények is mutatkoznak némileg kisebb hangsúlyokkal, mint például az elektronikusan elérhető anyagok körének bővítése, az akadálymentesítés folytatása főként a tájékozódást segítő eszközök tekintetében, az alternatív formátumú művek számának emelése, a kölcsönzési idő hosszabbra nyújtása, az adathordozón elvihető anyagok körének bővítése.

A felmérés utóélete

A változatos módszerekkel előkészített és megvalósult kutatás megannyi eredménye hosszú ideig szakmánk kincsesbányája lesz. Az összefoglaló tanulmányban közölt bőséges és részletes válaszok hitelesen tárják fel – mindeddig egyedülállóan – a fogyatékos emberek könyvtárral kapcsolatos véleményét, problémáit, örömeit és szorongásait. Tükröt tartanak elénk, amelyben visszajelzést kapunk elképzeléseink helyességéről vagy helytelenségéről, és közismert jelszavukkal minket is figyelmeztetnek arra, hogy „semmit róluk, nélkülük” ne döntsünk el.

A kutatási jelentés, amely teljes terjedelmében olvasható a Könyvtári Intézet honlapján (<http://ki.oszk.hu/content/konyvtarhasznalat-lehetosegei-es-tenyezoifogyatekos-szemelyek-koreben>) elkészülte óta fontos tananyaga lett az intézeti képzéseknek. A *Könyvtári vezetői ismeretek IV.*, valamint *A minőség értékelése a könyvtárban* című tanfolyamokon már több mint húsz dolgozat készült, amelyek a felmérés eredményeit szembesítették a saját könyvtárban szerzett tapasztalatokkal. A segédkönyvtáros OKJ-s képzésben pedig a könyvtári szociális funkció alapismereteinek gazdagításához nyújt pótolhatatlan segítséget. A segítő személyek fontosságának bizonyítottsága, valamint a velük szemben felmerülő sokoldalú igények megfogalmazása – reményeim szerint – a korábbi esélyegyenlőségi tanfolyamok megújítását is inspirálni fogja.

Bartos Éva

Kincs, ami van

A biblioterápia mint szolgáltatásbővítés az Országos Idegennyelvű Könyvtárban

Az Országos Idegennyelvű Könyvtárban 2010 januárjában indítottunk el egy biblioterápiás módszerekkel dolgozó foglalkozássorozatot, *műKINCS* vadászat címmel. Kezdetben a résztvevőket főként a kíváncsiság vezette el a találkozásokra. A havi gyakoriságú foglalkozásokon 2010-ben 109 fő vett részt, 2011. első félévében 74 személy (ebből öt fő a Pázmány Péter Katolikus Egyetem biblioterapeuta szakirányú továbbképzés keretében hospitált a foglalkozásokon). Így összesen 183-an kapcsolódtak be a sorozatba a másfél év alatt. (Nyáron kéthónapos szünetet tartunk a könyvtár nyitva tartásához igazodva.) A résztvevők többsége két-három alkalommal csatlakozott a csoporthoz, de akadt olyan is, aki már tízszer volt jelen. Önmagukban ezek az adatok talán nem túlzottan magasak, azonban az alábbi néhány tényező figyelembevételével mégis beszédesek.

A könyvtárban folyó biblioterápia csoportmunkában végzett tevékenység, amelynek határozott céljai vannak. Ezek a célok az önismeret-fejlesztésben, a kreativitás-fejlesztésben, a kommunikációs készségek fejlesztésében jelölhetők meg, hiszen általános fórumokon, hírportálokon és a könyvtár belső tereiben, valamint internetes felületein meghirdetett foglalkozásokon alapvetően egészséges személyiségű érdeklődők megjelenésére számítunk.

A csoportoknak létszámhatára van: a pszichológia gyakorlatában a csoportos keretek közt zajló foglalkozások ideális létszáma 10-12 fő. Az eddigi 16 *műKINCS* vadászatban az átlag 11,4 fő volt, amely teljességgel optimális. S mivel ez átlag, a két szélső értéket is érdemes hozzátenni: voltunk hatan és huszonegyen is. Ugyanakkor azzal a tényezővel is számolnunk kellett, hogy maga az alkalmazott módszer kevésbé közismert. Így nem meglepő, hogy aki először csöppen egy ilyen foglalkozásba, először tapogatózik: mitől biblio, mitől terápia ez az egész, s egyáltalán, mit is kell itt „csinálni”. Többen első alkalommal csak kívülállóként szemléltek a történéseket. (Erre is van lehetőség, azonban ilyenkor semmiféle kapcsolat nem jön létre a foglalkozást vezető terapeuta és a „körön kívül ülő” résztvevő között, s ő sem kapcsolódhat be a későbbiekben a foglalkozásba. Tapasztalatom szerint azok, akik így tesznek, általában megbánják választásukat.) A *műKINCS* vadászat olyan foglalkozás, amelyen konkrét szépirodalmi művek élményszintű megbeszélése folyik, és az így folytatott beszélgetésnek az egyénekre a fentebb vázolt fejlesztő hatása van, lehet. Az eddigiek során a megbeszélésre kerülő művet előre megismerhették a résztvevők, a könyvtárban ez volt a hónap irodalmi *műKINCS*e. Így annak elolvasásával, újraolvasásával előre ráhangolódhattak a beszélgetésre. Azonban a biblioterápia során a felhasznált mű előzetes ismerete nem szükséges feltétele a részvételnek. Sőt! Ha valaki egyáltalán nem tud semmit a

műről, akkor is jó érzéssel vehet részt a foglalkozáson. A beszélgetés ugyanis az adott mű körül forog, a belőle vett idézetekkel, kisebb terjedelmű alkotások esetén az egész mű megismerésével. A mű szereplőivel, az ott megismert történésekkel dolgozunk, legtöbbször kiragadva és magunkra vonatkoztatva a műben foglaltakat. Fontos megjegyezni, hogy az egyénnel kapcsolatban nincsenek elvárások, nem kell, hogy valamilyen végzettsége legyen, nem szükséges a „műveltség” az aktív részvételhez. Ismét hangsúlyozom, hogy az alkotás ismerete nem feltétele a részvételnek, bár tapasztalatom szerint, ha a csoportból csak néhányan nem ismerik a művet, az az érintett csoporttagokat rendszerint bizonyos mértékig „blokkolja”. Az is tapasztalat, hogy a foglalkozások után a terítékre került műveket szinte kivétel nélkül újraolvassák vagy elolvassák a résztvevők.

A foglalkozás mindig a fontos „játékszabályok” ismertetésével indul, hogy aztán a lehető leghababban folytatódjon a már „beavatottak” számára. Egy ilyen kötelező elem például a titoktartásra való felhívás. A csoporttagok csak az átélt élményt oszthatják meg másokkal, de azt, hogy ki, mit mondott, azt nem. Az a csoport közösen létrehozott értéke, kincse lesz.

Az előzőekből sejthető, hogy a csoportfoglalkozások résztvevői nem ugyanazok a személyek, nincs állandó csoport. Viszont van egy kb. nyolc személyből álló mag, amelynek tagjai a legtöbb foglalkozáson jelen voltak, vannak, és hozzájuk kapcsolódik még alkalmanként 3-5 fő az újonnan érkezőkből. Gyakori, hogy hívják a barátot, barátnőt és legközelebb már együtt jönnek a csoportfoglalkozásra a régiek és újak. A változó és előre nem tudható csoport jelenti számomra mint terapeuta számára a legnagyobb kihívást, hiszen soha nem sejthetem előre, hogy ki, honnan, milyen háttérrel, főként milyen aktuális állapotban „esik be” a belváros szívében lévő könyvtárunkba. Így az alapos előkészület nemcsak a siker záloga, hanem egyben feltétele is. Az adott foglalkozásra való felkészülés során többféle elképzelés születik meg bennem a foglalkozás menetére vonatkozóan, a szakirodalom alapos áttekintését követően. Ezekből születik meg a foglalkozás forgatókönyve, az előzetesen feltárható alternatívákra építve. Mindezek ellenére nem egyszer előfordult, hogy az előre eltervezett menetrend felborult, s a beszélgetés egészen más, számomra addig el nem képzelhető irányba fordult. A műalkotás ugyanis egész egyszerűen önálló életre kelt. Ez ugyanis az olvasói befogadás legtermészetesebb következménye.

Gyakran tapasztaljuk, hogy az oktatás keretein belül a művek legtöbbször az irodalomkritika vagy irodalomtörténet boncasztalán végzik. A *műKINCS* *svadásztalon* a résztvevők kerülhetnek fel a képzeletbeli boncasztalra, ahol is saját magukat „vesézhetik ki”, szinte észrevétlenül. A műalkotás a „szike”, amely segíti a betokosodott részeket megnyitni, az elakadásokat meddő állapotukból kibillenteni, a vérző sebeket csillapítani, a hegeket láthatatlanná tenni. Ahogy korábban említettem, a művek élményszintű feldolgozása zajlik ugyanis: az egyén annyit mutat meg magából, amennyit akar. A terapeuta által fölített kérdésekre nem kötelező válaszolni, viszont ha valaki mégis beengedi a többieket is a „rezervátumába” és esetleg ő is betekint másokéba, akkor megérezheti a közös élmény erejét: a csoportban végzett munka energiatöbblettel jár, így a feltépett sebek gyorsabban gyógyulnak, a gócok intenzívebben semmisülnek meg, és különleges felismerések is szülehetnek. „Lélekgyógyászat” tanúi lehetünk, ahogy egy nálunk járt újságíró fogalmazott. E folyamatban kiemelendő a „beengedés” momentuma. Rendszeresen nekem szövegezik a kérdést: mi szükséges ahhoz, hogy valaki részt vehessen a foglalkozá-

son? A válaszom mindig ez: nyitott szív és lélek. A biblioterápia során szükségtelen és hatástalan a műveltségünkkel, tájékozottságunkkal előrukkolni, itt a személyiségünket „visszük a vásárba”, tesszük a vizsgálat tárgyává. A „tükör” nem kérdezi meg, hány diplomád van, hány nyelven beszélsz, milyen pozícióig kapaszkodtál fel, hány kitüntetéset güriztél össze magadnak. Egész egyszerűen csak annyit mond esetleg, hogy gyáva vagy. Hogy dölyfös vagy, hogy feszít a hatalomvágy, hogy nem tudsz megbocsátani másoknak, és még inkább önmagadnak. Ez a dolog alfája és az omegája: ha nem vagy elég nyitott, mindezt nem hallod meg, vagy elengeded a füled mellett. A biblioterápia ilyenkor nem működik, hiszen a terápia során használt művek nem pusztán esztétikai értéket képviselnek, hanem magukban hordozzák ezt a „tüköröt”, amelybe, ha merünk, belenézhetünk, és az ott látottakkal egyetérthetünk vagy vitába szállhatunk.

Az alábbi felsorolás azoknak a műveknek a címeit tartalmazza, amelyekkel az elmúlt másfél évben a fent vázolt módszerekkel a foglalkozásokon dolgoztunk.

Ady Endre: Köszönöm, köszönöm, köszönöm (+E. Csorba Csilla: Ady: A portrévá lett arc Ady Endre összes fényképe című művéből hat fénykép)

Aiszküloosz: Leláncolt Prométheusz

Hans Christian Andersen: A rút kiskacsa

Ivo Andrić: Aska és a farkas

Catullus: Odi et amo – többféle fordításban!

Csehov: Kaméleon

József Attila: Kopogtatás nélkül

Kosztolányi Dezső: Aranysárkány

Móricz Zsigmond: Egyszer jóllakni

Móricz Zsigmond: Az Isten háta mögött

Racine: Phaedra (+Enquist-dráma: Ének Phaidráért)

Shakespeare: Lear király

Stendhal: Vörös és fekete

Sarkadi Imre: Elveszett paradicsom (+filmrészlet 1986-ból; forrás: NAVA)

Sarkadi Imre: A gyáva

Lev Tolsztoj: A két öreg

A listát szemlélve mindenki láthatja, hogy alapvetően klasszikus értékeket képviselnek a feldolgozott művek. Minden műfaj szerepelteti magát, bár ez önmagában sem nem előny, sem nem hátrány. A művek kiválasztásakor fő szempont az esztétikai érték megléte, majd a foglalkozás előkészítésében arra törekszem, hogy az irodalomtörténeti diskurzus által elfogadott, a műben rejlő hatásmechanizmust minél alaposabban feltárjam és a feltárás eredményét a terápiaiba beépítsem. Mivel a befogadói attitűd folyamatosan változik, azzal lehet dolgozni, ami „benne van a levegőben”: érezhető közvetlen környezetünkben, a munkahely és az otthon légkörében vagy az egyént személyesen is foglalkoztathatja.

Egy dolgot nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni: a terápia határfoka azoktól függ, akik akkor és ott jelen vannak. A mű „előkészítése” során a terapeuta kinyitogatja a műben lehetséges üzenetet rejtő ajtókat, a csoporttag pedig „dönt”: bemegy-e a nyitott ajtón, vagy csak bekukucskál. Ha bemegy, állja-e az ott vele szemben lévő tükör „tekintetét”, avagy sem. Azaz vállalja-e a szembenézés

következményeit vagy sem. Legtöbbször hat a mű, a beszélgetés észrevétlenül egyre fajsúlyosabb egyéni problémákat érint, fokozódik a belső feszültség, majd oldódik. Kiengedünk „némi gőzt”. Néha előfordul az is, hogy szinte semmi nem történik a helyszínen: jól elbeszélgetünk a műről, aztán mindenki megy a dolgára. Az ajtók visszacsukódnak, a sebek tovább fájnak, merthogy a „szike” gyémánt falakba ütközött, nem volt rés a pajzson. A terapeuta meg jól magába roskad ilyenkor, és elgondolkodik, hogy mi is történhetett? Nem volt elég jó a mű, azaz nincs itt üzenetének az ideje? Vagy nem mutatott meg, nem nyitogatott ki minden lehetséges ajtót? Netalán csak rossz passzban érkeztek ide a résztvevők, és nem volt meg a nyitott szív és lélek? Vagy én mint terapeuta, nem voltam egészen-rendben? Nagy baj nem történt: lehet, hogy maradtak megválaszolatlan kérdések, de túske senkiben sem.

Az én legnagyobb kétségem a sorozat elindításával kapcsolatban az volt, hogy egy szakkönyvtár szolgáltatásstruktúrája hogyan képes befogadni kifejezetten mentális jellegű, nem a hallgatásra, passzív befogadásra, hanem a kölcsönös kommunikációra építő programot. Egyszerűbben: miként kerül a csizma az asztalra? Mi célja lehet egy ilyenfajta szolgáltatás bevezetésének az adott könyvtárban? Ahogy az elején említettem, a biblioterápiás foglalkozás esetében a résztvevők száma korlátozott, tehát újonnan felbukkanó nagy tömegekre nem számíhattunk. Esetleg azzal érvelhettünk, hogy elérünk néhány új, eddig még meg nem talált potenciális olvasót is. Ezek az előzetes elképzelések be is váltották a hozzájuk fűzött reményeket. A *műKINCS* vadászok közül néhányan beiratkoztak a könyvtárba és rendszeres használóivá váltak. A többség, bár nem lett beiratkozott olvasó, szoros, közvetlen kapcsolatba került az intézménnyel, és más könyvtári programunkat is látogatta. Reméltük azt is, hogy ezzel a viszonylag újszerű szolgáltatással sikerül az OIK-ra ily módon is ráirányítani a szakma figyelmét. A könyvtárosok levelezőlistáján rendszeresen megjelent a hír az újabb és újabb foglalkozásokról, ilyenkor mindig az intézmény is reflektorfénybe került, hiszen az OIK ingyenes „szolgáltatásaként” rögzült a hír olvasóiban a *műKINCS* vadászat. Ennek eredménye lett, hogy a másfél év alatt biblioterapeutaként és egyben az OIK munkatársaként a fél országot bejártam. Sok elszánt, lelkes, fönixmadárként újjászülető kollégával találkoztam, akik könyvtáraik megújításán fáradoztak, és a biblioterápiát ehhez alkalmas lehetőségnek tekintették. De azt is láttam, hogy egyesek régóta dédelgetett vágyuk, a biblioterápia könyvtárunkban való meghonosítását tűzték ki célul, és ehhez megerősítésre volt szükségük, s a felröppenő újabb és újabb híradások kapcsán engem efféle „mankónak”, igazolásnak gondoltak. Az így létrejövő találkozások legértékesebb elemei a foglalkozások voltak. Ugyanis a biblioterápiáról könnyű beszélni és hallgatni is jó, amit róla mondanak. Fontosabb azonban a bőrünkön érezni azt, ahogyan hat.

Ezért is volt felemelő érzés az elmúlt másfél évben Felsőzsolcán, Sárospatakon, Várpalotán, Orosházán, Újszászon, Debrecenben, Szolnokon, Nyíregyházán, Battonyán, Békésen, Tiszaújvárosban járnai, s ott foglalkozásokat tartani. Kicsiknek, nagyobbaknak, kollégáknak, rokon szakmák vagy segítő szakmák képviselőinek. Széles körű az érdeklődés a módszer iránt, többen igyekeznek alkalmazni a biblioterápiát a saját „felségterületükön” is. A spontán beszélgetésekből az is kiderült, hogy *öszönösen* sok könyvtárban, óvodában, iskolában a biblioterápia elemeit már hatékonyan szőtték be a problémás magatartású gyerekekkel való foglal-

kozásba, a hátrányos helyzetűek, illetve a fogyatékkal élők integrációját célzó tevékenységükbe.

Őszintén bevallom, hogy egyáltalán nem számítottam arra, hogy a biblioterápia iránt ekkora érdeklődés lesz. Azt reméltem, hogy könyvtári területről érkeznek majd kérdések, hogy szakdolgozatukat a témából írók megkeresnek majd. Azt azonban még csak nem is álmodtam, hogy rendszeresen újságírók hívjanak, kérdezzenek, látogassák a foglalkozásokat. Néhány adat: az elmúlt időszakban a Magyar Rádió négy (!) alkalommal tudósított, adott hírt vagy beszélgetett a témáról élő adásban vagy felvételtől, a Rádió Q stúdiójában pedig a meseolvasás, mesehallgatás fontosságáról is beszélhettem. Az egyik legmeghatározóbb napilap két cikket szentelt a biblioterápiának. Rendszeresen megjelennek a *műKINCS* vadászprogramajánlók a különböző hírportálokon. Ezeknek főként eszmei érteke igazán figyelemre méltó: *könyvtári programról* van benne szó, mégpedig olyanról, ami *újdonságnak számít*, és mindez az Országos Idegennyelvű Könyvtárban valósul meg.

S hogy miként vélekednek a biblioterápia hatásáról a foglalkozásokon résztvevők? Nézzük meg a válaszokat, amelyeket a résztvevők egy általam elégedettségmérés címen összeállított kérdőívre adtak! (Kitöltésére két alkalommal került sor: egyrészt a nyári szünet előtti utolsó foglalkozáson, illetve az éppen jelen nem lévők megkapták a kérdőívet online, és visszaküldhették a válaszokat e-mailben.)

Arra a kérdésemre, hogy mik a legkedvesebb élményeik a foglalkozásokról, néhányan így válaszoltak:

- „Mindig kapok meglepő, új szempontokat, megközelítéseket a csoporttól.”
- „József A. *Kopogtatás nélkül* című versének feldolgozásakor nagyon felszabadultnak éreztem magam.”
- „Értelmes emberek megnyílnak, érdemi véleményeket hallok.”
- „Semmi nem kötelező, ha nem olvastam a művet, akkor is gondolatokkal te-li megyek el.”
- „Az irodalom és a napi élet hasonlóságai megdöbbentenek.”
- „Spontaneitás – az előre eltervezettet képes vagyok feledni.”
- „Mindig feltöltődöm a foglalkozások alkalmával.”
- „Némely résztvevő remek meglátásokkal járul hozzá a beszélgetéshez.”

Természetesen bíráló megjegyzések is születtek, ezek leginkább a foglalkozások gyakoriságára, illetve az időtartalmára vonatkoznak. Szeretnék, ha gyakrabban lennének a találkozások és tovább tartanának. Szakmai szempontból az is tanulságos, hogy milyen műveket javasoltak még az eddigiek mellett a *műKINCS* vadászok. Kitűnő műveket neveztek meg a kérdőív kitöltői, ezekből néhányat már az idei évi tervbe be is építettem. Ilyen Szerb Antal *Utas és holdvilága* valamint Márai Sándor *Az igazi* című regénye. A többség (a válaszolók kétharmada) azonban úgy vélekedett, hogy teljességgel elégedett az eddig a terápián feldolgozott alkotásokkal, és továbbra is a terapeutára bízta a választást.

A többi kérdésre adott válaszból sommásan arra is lehet következtetni, hogy a *műKINCS* vadászoknak folyamatos kapcsolattartásra is igényük lenne. A szélesebb körű ismertség céljából ebben az évben a facebook-on is megjelent a *műKINCS* vadász-oldal; a könyvtár honlapján olvasható blogban pedig kezdetektől

fogva rendszeresen tudósítok a lezajlott eseményekről. Mindez nem tűnik elegendőnek. Szerencsére a biblioterápia igazán sokrétű, így további lehetőségek is rejlenek még a könyvtári alkalmazásban.

A biblioterápia elméletébe a jelen írás keretei közt nem volt értelme mélyebben belemerülni.* Most azonban mégiscsak élnek egy kis kiegészítéssel, az előbbieket igazolásául. A *műKINCS* *svadászatok*on alapvetően receptív biblioterápiát alkalmazunk, azaz a hallott, olvasott mű vagy részlet alapján beszélgetünk. A biblioterápia másik ága az aktív terápia. Ekkor a csoporttag valamelyik művel kapcsolatos élményét írásba önti, szöveggé formálja: elképzeli a mű szereplőjének jövőjét vagy tovább szövi a cselekmény szárait saját belátásai, gondolatai, érzelmei szerint, és megszületik benne a mű folytatása. (Más, aktív biblioterápiás módszerekről most nem ejtünk szót.) Ebben az esetben már nem vagyunk sem helyhez, sem időhöz kötve. És ha társul mellé kellő energia mindkét oldalról – azaz a *műKINCS* *svadász* és a könyvtári munkatárs oldaláról –, akkor megvalósulhat a virtuális kapcsolat egy minősített formája a könyvtár és használója között, amelynek határa a végtelen történet, és értékében messze túlnő a divatos lájklolás rutinszerű gyakorlatán.

Sóron Ildikó

A pszichopátiás személyiség bemutatása Salinger *Zabhegyező* című művén keresztül

Bevezetés

Kevés szépirodalmi mű képes a mai fiatalok számára releváns témákat érdekesítő és érthető módon felvonultatni. E kevés mű közül szeretnénk a könyvtárosok és a könyvekkel, valamint fiatalokkal kapcsolatban álló szakemberek figyelmét egy olyan műre irányítani amely témaválasztása és rövidege (tudjuk, hogy a mai fiatalok, főleg a fiúk olvasási kedve meglehetősen alacsony) okán komoly mondanivalóval szolgálhat serdülő fiúk számára.

Jelen publikációban célunk, hogy részletesebben elemezzük Salinger *Zabhegyező* című művéből a fő karakter, Holden Caulfield személyiségjellemzőit, gondolkodási, érzelmi és viselkedési folyamatait, amelyek antiszociális és pszichopátiás személyiségre utalnak. A mű hasznosnak bizonyulhat serdülőkorban lévő fiatalok (elsősorban fiúk) számára a társadalmon kívüliség személyiségromboló hatásainak bemutatására. A szerző szemléletesen érzékelteti a főhősben zajló ér-

* Erről lásd: Sóron Ildikó: A művészetterápiák könyvtári alkalmazásának új lehetőségei. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 6. sz. 21–32. p.

zelmi, kognitív és viselkedéses változásokat. Ajánlott a könyv elolvasása után az olvasási élményt közösen feldolgozni a gyerekekkel az alábbi publikációban megfogalmazott gondolatok mentén, akár biblioterápia keretében. A publikációban jelezzük, hogy a mű mely részeihez milyen serdülőkorban fontos kérdések, problémák kapcsolhatóak, amelyek közös megbeszélése segítheti a fiatalok személyiség-fejlődését.

A publikáció könnyebb értelmezhetőség végett bemutatjuk a pszichopátiás személyiség fontosabb jellemzőit. Cleckley (1941) *Az egészség álarca* (The Mask of Sanity) című könyvében megalkotta a pszichopátia konstruktumot. A pszichopátia személyiségvonások és viselkedések együttese, legpontosabban a négyfaktoros modellel közelíthető meg (Forth és munkatársai 2003). A négyfaktoros modell szerint a pszichopátiás személyiség jellemzői négy csoportba sorolhatóak: interperszonális jellemzők, érzelmi jellemzők, antiszociális jellemzők és életstílus.

Az interperszonális jellemzők közé tartozik a felszínes kapcsolatok létrehozása (érdektelenség, közöny), az emberek manipulálása és a hazudozás.

Az érzelmi jellemzők közé tartozik az empátia hiánya (vagy a csökkent empátia), az érzelemmentesség, valamint a büntudat és a felelősségvállalás hiánya.

Az antiszociális jellemzők közé tartozik az impulzivitás (gyenge viselkedéskontroll), a magatartásproblémák és a viselkedéses tanulás deficitje.

Végül az *életstílus jellemzői* közé tartozik a felelőtlenesség, a hosszútávú célok hiánya és az élménykeresés.

Elemzés és témaajánlások

A regényben Holden egyes szám első személyben meséli el történetét – lógásai és bukásai miatt kicsapják iskolájából, ezután néhány napig nem megy haza, az utcán kóborol, szállodában alszik, és különböző emberekkel kerül felszínes kapcsolatba –, így az olvasó bevonódhat a történetbe, Holden szemével nézhet a világra, és elképzelheti, hogyan éli meg ő maga ezeket az eseményeket.

A könyv elején a 16 éves Holden iskoláját, a Pencey-t mutatja be, itt már észlelhető az emberi kapcsolatoktól való távolodás,

„elvárták, hogy az ember legalábbis öngyilkos legyen, ha Pencey kikap”

„az egész iskola kinn van, rajtam kívül”

vagyis az antiszociális folyamatok és az elidegenedés már a könyv történései előtt megindulnak. A kicsapás, amelyet Holden nem részletez, csak végső lökést adhatott az egész folyamatnak. Erre utal Holden egy későbbi kijelentése is:

„Ez kábé a negyedik iskola, ahonnan kirúgtak”.

Téma: A lázadás és az inadaptáció gyakran megjelenik serdülőkorban. Hol lehet a határ, amíg természetesnek tekinthető ez a viselkedés? Hogy reagál a lázadásra és inadaptációra a külvilág? Miért lehet jellemző ez a viselkedés serdülőkorban?

Az iskola és az iskolai élet bemutatásában erőteljesen érzékelhető a közöny.

„visszafelé a vonaton kiközösített a csapat, bizonyos szempontból egész mulatságos volt a dolog”

vagy

„világos volt, hogy karácsony után már nem megyek vissza, miután négyből elhúztak, és nem is nagyon törtem magam”

A főhős valahol mélyen jelen lévő szorongására csak olyan gondolatok utalnak, mint:

„Pencyben gyakran nyírnak ki embereket, ebben akadémiai színvonalú”.

Az ehhez hasonló mondatok jelzik, hogy látszólagos közönye ellenére a félelem és szorongás ott dolgozik Holdenben is. Szüksége van olyan gondolatokra, hogy a vele történeken mások is áttestek már. Holden saját maga előtt is tagadja szorongását, ezzel hamisítja meg a körülötte lévő világot és sodorja magát a végkifejlet felé. A mélyen jelen lévő szorongásra utal az is, hogy Holden erős dohányos volt. Holdennek a szorongás elfojtására való kiemelkedő képességét jelzi, hogy miután kirúgták és meglátogatta az öreg Spencert, aki a történelemtanára volt a Pencyben és aki „lelki fröccsöt” adott neki,

„Mi a baj veled, fiam?”; Mit érzel most, fiam? Nagyon szeretném tudni. Igazán nagyon.”

hazamenvén a kollégiumba „klasszul” érezte magát a „hangulatos” szobájában (amelyet hamarosan el kell hagynia, hiszen kirúgták, tehát tulajdonképpen már nem is tartozik oda).

A regény folyamán Holdennel több kellemetlen dolog is történik (a verekedés Stradlaterrel, a liftessel történt konfliktus vagy a vita Sallyvel). Különös, hogy ezek a komoly kapcsolati konfliktusoknak (az azonnali leereagáláson túl) nincs további látható hatása, Holden később nem gondolkodik, nem érez semmit a történetekkel kapcsolatban. Nem tudni, hogy az utolsó fejezetben említett, pontosabban meg nem határozott betegség milyen kapcsolatban lehet a könyvben átéltekkel, azonban az egyértelműen kiderül, hogy Holden a mű történéseit követően beteg lett, elmeegógyintézetben kezelik és pszichoanalitikushoz jár.

Téma: Az érzelmekkel és a szorongással való bánásmód különösen aktuális téma serdülőkorban. Mit eredményezhet az érzelmek és a szorongás elfojtása? Hogyan viselkednek azok, akik érzéseiket elfojtják? Mit érdemes tenni, ha a negatív érzések és a szorongás egyre gyakrabban megjelenik nálunk?

Holden az antiszociális, pszichopátiás személyiségekhez hasonlóan rendkívül szenzitív, és jól értelmezi a többi ember viselkedését.

„éreztem hangsúlyából, hogy az öreg már elmondta neki, hogy kicsaptak”

vagy:

„Nem feleltem mindjárt. A bizonytalanság mindig jót tesz az ilyen rohadt alakoknak.”

Mégsem mondható sikeresnek az emberi kapcsolatokban impulzuskontroll problémái miatt.

„Á, menjünk innen. Le kell rohadni tőled, ez a helyzet. Öregem, majdnem a plafonig ugrott mérgemben. Kicsit röhejes volt az egész, ha jól meggondolta az ember; és egyszerre olyat csináltam, amit megint csak nem kellett volna. Elröhögtem magam. És én olyan nagyon hangosan és hülyén röhögök.”

Holden impulzuskontroll problémái csak ritkán jelennek meg, és éles kontrasztban állnak egyébként flegma, érdektelen, kritikus viselkedésével. Ezen ritka alkalmakkor azonban érződik, hogy teljes mértékben elveszíti önmaga felett a kontrollt:

*„Stradlater még mindig bokszolgatta a vállam. A fogkeféje a kezében volt, aztán a szájába vette.
– Mit csináltatok? Bevágtál neki abban a rohadt kocsiiban? – Iszonyúan remegett a hangom.
– Micsoda ocsmányságokat beszélsz! Kimossam a szádat szappannal?
– Igen vagy nem?
– Ez szakmai titok, apukám!
A továbbiakra már nem emlékszem ilyen élesen. Csak azt tudom, hogy felugrottam az ágyról, mintha a vécére mennék, vagy mit tudom én, és behúztam neki teljes erőmből egyenest a fogkefébe, hogy átfúrja neki a torkát. Csak éppen eltévesztettem.”*

A feszültséglevezetési lehetőség közül Holden következetesen az alkoholt és a cigarettát preferálja:

*„Rá se rántottam, bagóztam, mint egy óriút. Csak éppen átfordultam a másik oldalra, és figyeltem, hogy vágja a büdös körmét.”
„Inni rengeteget bírok. Ha formában vagyok, egész éjjel bírom, és meg se látszik rajtam. Egyszer a Whooton Schoolban Raymond Goldfarbbal, az egyik taggal, vettünk egy fél liter whiskyt, és szombat este megittuk a kápolnában, ahol senki se látta. A tag teljesen elázott, rajtam meg alig látszott. Csak rendkívül hívős és közönyös lettem. Lefekvés előtt hánytam, de tulajdonképpen nem kellett volna, csak erőltettem.”*

Az alkoholfogyasztás következtében csökken ugyan feszültsége, azonban kínos és veszélyes helyzetekbe keveredik:

„De mire beértem a telefonfülkébe, már nem volt hangulatom felhívni Jane-t. Az a gyanúm, túl részeg voltam. Erre mit csináltam? Felhívtam Sally Hayest.

*Vagy hússzor kellett tárcsáznom, mire sikerült. Öregem, alig láttam.
– Helló! – üvöltöttem, mikor felvette végre valaki azt a nyomorult telefont. Persze, mert részeg voltam.*

– Ki beszél? – kérdezte egy roppant hűvös női hang.

– Én, Holden Caulfield. Hadd beszéljek Sallyvel!”

Téma: Feszültség és impulzivitás serdülőkorban. Miért fontos, hogy gátoljuk indulatainkat? Az impulzuskontroll lehetőségei. Feszültség levezetési csatornák. Maladaptív feszültséglevezetési lehetőségek. Honnan tudom, hogy impulzív a viselkedésem? Az alkohol mint szorongásoldó lehetőség.

Holden közönyös világszemlélete saját belső ürességének és érdektelenségének kivetítése. Gondolatai gyakran a **világ** közönyösségére utalnak,

„az emberek soha nem vesznek észre semmit”

„az emberek folyton azt hiszik, hogy valami egészen jó lehet”

vagy

„Az emberek sose hisznek el semmit.”,

ami valójában a **benne lévő érzések** kivetülése. Szóhasználat (sosem, mindig, folyton) arra utal, hogy a világot a szélsőségek mentén észleli: mindig–sosem, jó–rossz, fekete–fehér.

Téma: A fekete-fehér gondolkodás, amely különösen jellemző serdülőkorban. Érdemes a serdülőket megkérdezni tapasztalataikról és gondolataikról a kétpólusú gondolkodással kapcsolatban. Mi az, ami egyértelműen jó? Mi az, ami egyértelműen rossz?

Azokat a tényezőket, amelyek ellentmondanak a világ közönyösségének, Holden következetesen nem veszi figyelembe vagy devalválja:

„figyelmeztettek egy csomószor, hogy törődjek a dolgokkal ... de nem izgattam magam”

vagy

„szeretett, legalábbis azt hiszem”

A feléje irányuló pozitív érzéseket nem érezte, hanem „hitte”, gondolta, tehát az érkező érzést gondolati, kognitív szinten dolgozta fel. Illetve:

„aztán gondoltam Sally Hayesre, vele elég sokat hetyegtem, és tudtam, hogy már megkapták a szünetet, tudniillik írt egy tetű hosszú levelet, meghívott, hogy segítsek feldiszíteni szenteste a karácsonyfáját”.

A kivetítés, a kétpólusú gondolkodás és a devalválás hozzásegítették Holdent ahhoz, hogy eltávolodjon a társadalomtól.

Téma: Az ember saját maga konstruálja a valóságot. A világot gondolatainkon és érzéseinken keresztül észleljük. Az észlelés mindig szubjektív. Érzéseink és gondolataink befolyásolják a világ észlelését (rossz hangulatban a negatív dolgokat vesszük észre, rossz hangulatban egy alapjában pozitív esemény értelmezése is lehet negatív).

Holdent az emberi kapcsolatok terén félelemmentesség és gátlástalanság jellemzi. Ez leginkább nőikkel való kapcsolatában mutatkozik meg. A Leander Hotel bárjában a 16 éves Holden megismerkedik három 30 éves nővel, akik több alkalommal egyértelműen kifejezik érdektelenségüket iránta.

„Nem hívtak meg az asztalukhoz, nyilván mert ostoba libák voltak, de azért odaültem.”

vagy

„Volna valamelyik kislánynak kedve egyet táncolni? – Nem volt közönséges a kérdés, vagy ilyesmi, nagyon is udvarias volt. Erre, az istenít neki, megint meghülyültek. Újra vihogtak. – Nos? Táncolnék mindegyükkel egyet. Rendben van? Mit szólnának hozzá?”

illetve

„Hová valósiak? De ha nincs kedve, ne válaszoljon. A világért sem akarnám, hogy megerőltesse magát.”

Téma: Ismerkedés az ellenkező nemmel, a visszautasítás kezelése.

Holden gyakran idősebb és tapasztaltabb emberekkel kerül kapcsolatba, akikkel szemben szintén megmutatkozik gátlástalansága:

„Te, szereztem neked egy buzit – mondtam neki. – Ott van a bár másik végén. Most ne nézz oda. Neked őrizgettem.”

vagy

„– Ja! – mondtam, és hagytam a témát. Féltem, hogy fejre állunk ezzel a rohadt taxival. Különb is olyan sértődős volt, hogy nem volt élvezet vele vitázni. – Nem állnánk meg valahol, és akkor tankolnánk mind a ketten, jó?”

Holden azért képes ilyen könnyedén kezelni ezeket a kapcsolatokat, mert a körülötte lévő emberek nem fontosak számára. Ez a kötődési deficit mutatkozik meg az átmeneti tárgyak hiányában is:

„Van, aki napokig képes keresni valami elveszett holmit. Nekem olyan holmim soha nem volt, ami különösebben izgatott volna, ha elvész.”

A gátlástalanság mellett a pszichopátiás személyiség hazugságra való hajlama is jellemző Holdenre.

„Állatian tudok hazudni, ilyet még életemben nem láttál. Rémes. Ha újságért megyek, és megkérdezik: »Hova mész?«, fix, hogy azt mondom: »Az operába.« Fantasztikus. Az is tiszta hazugság volt, amikor azt mondtam az öreg Spencernek, hogy a tornaszertárba megyek a holmimért”.

A pszichopáták sokszor képtelenek az igazmondásra, automatikusan hazudnak, és ez a képesség Holdennél is megmutatkozik:

– „Á, nem, otthon mindenki jól van. Rólam van szó. Egy kis operáció.
– Jaj, hogy sajnálom! – Tényleg sajnált. Kár volt mondani, de már nem lehetett visszaszívni.
– Nem komoly. Csak egy kis daganat van az agyamban.
– Jaj, ne mondja! – A kezét a szájához kapta, meg minden.
– Á, nem veszélyes! Egész a szélén van. És nagyon kicsi. Két perc alatt kiveszik.
Aztán kivettem a zsebemből a menetrendet, és azt kezdtem olvasni. Csak hogy abba hagyjam már a hazudozást. Ha egyszer elkezdem, órákig tudom folytatni, ha formában vagyok. Nem vicc, órákig.”

Holden (bár a cselekmény folyamán ritkán vette a fáradságot) a pszichopátákhoz hasonlóan képes manipulálni az embereket, megérzi, hogy mit szeretnének hallani, és ezt szavak formájába önti:

– „Ernie egyike a legnépszerűbb fiúknak Penceyben, tetszik erről tudni?
– Nem, nem tudtam.
Bólintottam.
– Nem könnyű megismerni, sok idő kell hozzá. Furcsa fiú. Különös fiú, több szempontból is, tetszik érteni, mire gondolok. Először, mikor találkoztunk, azt hittem, olyan nagyképu. Szó szerint ezt gondoltam. De nem az. Csak olyan nagyon eredeti fiú, kell egy kis idő, amíg az ember megismeri.
Mrs. Morrow nem szólt semmit, de öregem, látni kellett volna. Egészen lenyűgöztem. Pont ezt akarja minden anya hallani, milyen menő a fia.”

Téma: A hatékony kommunikáció. Mely elemek hatékonyak Holden kommunikációs stílusában?

Holden a környezetében élőket rendkívül kritikusan értékelte:

„Ackleynek undorító szokásai voltak, mondtam már, ugye? Hát Stradlaternek is, csak másképp.”

Gondolatai és attitűdjei tulajdonképpen arra szolgálnak, hogy segítségükkel távol tartsa magától az embereket és az intimitást. Viselkedésében és emberekkel való viszonyában nem jelentek meg ezek az attitűdök, azonban minden esetben talál valami kivetnivalót a másikban:

„Mindig jól nézett ki, de csak láttad volna például egyszer a borotváját. Mindig rozsdás, szőrös, koszos volt. Soha nem tisztította, vagy ilyesmi. Stradlater mindig jól nézett ki, ha kinyalta magát, de tulajdonképpen undorító volt. Ezt persze csak az tudta, aki úgy ismerte, mint én.”

vagy

„Különbén is, voltam már egypárszor Brossarddal meg Ackleyvel moziban. Mind a kettő folyton röhög, mint egy ló, amikor nincs is semmi röhögnivaló. Még mellettük ülni is rossz.”

Az emberek kritikus szemlélése mellett jellemző rá a világgal szembeni kritikus beállítódás is. Tulajdonképpen az egész történeten keresztül folyamatosan újra és újra információkat kapunk arról, hogy Holden mit nem szeret:

„A mozit különben halálosan utálok.”

vagy

„Ez volt a szokása, minden holmiját végigvizsgálta az embernek. Öregem, ez aztán az idegekre megy.”

és

„Engem az ken a falhoz, mikor olyan a könyv, hogy az ember a végén azt szeretné, ha az író iszonyú jó haverja lenne, akit akkor hív fel, amikor akar. Ámbár ez nem gyakori.”

illetve

„Látnod kellett volna azt a sült húst! Kis száraz, kemény darabkák voltak, alig lehetett elvágni.”

és

„Nem is volt olyan rossz a darab, mint általában. Azért persze elég lepra volt.”

A mű vége felé Phoebe, Holden húga mondja ki azt, ami az olvasó számára addigra már egyértelművé vált:

– „Te semmit se szeretsz, akármilyen történetik.

*Ezzel csak még jobban lehervasztott.
– Dehogynem. De igen. Hát persze hogy szeretek. Ne mondj ilyet. Mi a fenének mondasz ilyeneket?
– Mert így van. Egyik iskolát se szeretted. Millió dolog van, amit nem szeretsz. Egyáltalán nem.
– De igen. Ebben tévedsz, ebben éppen hogy tévedsz! Mi a fenének kell ilyeneket mondanod? Öregem, állatian lehervasztott.
– Mert nem. Mondj csak egyet.
– Egyet? Egyet, amit szeretek? Jó.
A baj az volt, hogy nem tudtam koncentrálni. Néha nehéz koncentrálni.”*

Ugyanakkor Holden gondolataiból leszűrődik, hogy meg sem fordul a fejében, hogy belső munkára, változásra lenne szüksége a környezetéhez való adaptációhoz.

„Istenem, Phoebe, ne kérdezz! Torkig vagyok, mindenki ezt kérdezi. Millió oka van. Még beszélni is utálok róla. Rohadt iskola volt. Hidd el.”

Téma: A meg nem értettség érzése gyakori serdülőkorban. Mi történik akkor, ha valaki úgy gondolja, hogy a körülötte lévők és a világ nem érti őt? Elképzelhető, hogy valaki megfelelően értelmezi a világ dolgait, a körülött lévő emberek pedig mind tévednek? Az emberek gondolkodása szubjektív vagy objektív?

Felmerül a kérdés, ha Holden így érez az emberekkel és a világ dolgaival kapcsolatban, akkor miért lép kapcsolatba olyan sok emberrel a történet során? A válasz maga Holden adja meg több alkalommal is:

„Nem volt semmi különös dolgom, utánamentem a mosdóba, ott dumáltam vele, míg borotválkozott.”

vagy

„Gondoltam, újra felhívom Jane-t, megnézem, otthon van-e már. Ugyanis teljesen lyukas az estém, gondoltam, és ha otthon van, elviszem valahova táncolni, vagy mit tudom én.”

Az emberekkel való kapcsolatai – idős tanárának látogatásai, randevúk a lányokkal, beszélgetés a szobatársakkal – narcisztikus színezetűek, nem a másik fél vagy a kapcsolat érdekeli, hanem az idő eltöltése. (A pszichopátiás személyiséget erős élménykeresés jellemzi.)

Téma: Milyen tényezők motiválhatják az embereket kapcsolatok létrehozására?

Összefoglalás

Publikációnkban Salinger *Zabhegyező* című regényéből elemeztük a fő karakter, Holden Caulfield személyiségét biblioterápiás szempontból. Holden pozitív és negatív vonásai, a mű stílusa és a történet alkalmas a fiatalok érdeklődésének megragadására és a szépirodalom felé motiválásra. A biblioterápiás, pszichológiai nézőpont szerepét abban látjuk, hogy segítségével felhívhatjuk a fiatalok figyelmét arra, milyen nagy mértékben befolyásolja az ember viselkedését, hogyan látja az őt körülvevő világot, embereket (legyen az betegség vagy más következménye); és életében milyen súlyos károkat okozhat saját magának, ha ez a szemlélet nem tükrözi mások valóságát, ráadásul merev, változásra nem képes. Végezetül érdemes megjegyezni, hogy Holdent a műben történetek alapján nem címkézhetjük egyértelműen pszichopátiás személyiségnek, mivel a pszichopátia jegyei közül több megjelenése is természetes lehet serdülőkorban, különösen fiúk között (impulzivitás, antiszociális viselkedés, a felelősségvállalás vagy a hosszú távú célok hiánya), amelyek később, az életkor előrehaladtával eltűnnek. Abban az esetben, ha a vonások felnőttkorra fennmaradnak pszichopátiás személyiségről beszélhetünk. Néhány mondat utal a műben arra, hogy Holden még csak elindult ezen az úton „*szerettem volna valami búcsúfélélt érezni*”, és erre utalnak az utolsó mondatok is: „*Csak azt tudom, hogy mindenki hiányzik nekem, akiről meséltem. Még például Stradlater és Ackley is. Azt hiszem, még az az átkozott Maurice is. Röhejes. Soha senkinek ne mesélj el semmit. Ha elmeséled, mindenki hiányozni kezd.*”

IRODALOMJEGYZÉK

- Cleckley, H. (1941). *The Mask of Sanity*. St. Louis, MO, Mosby.
Forth, A. E.–Kosson, D. S.–Hare, R. D. (2003). *The Psychopathy Checklist: Youth Version manual*, ON, Canada, Multi-Health Systems.
Salinger, D. J. (2004). *Zabhegyező*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

**Körmendi Attila–Pecsenye Zsuzsa–
Szklenárik Péter–Pataky Nóra**

Szubjektív beszámoló egy nemzetközi konferenciáról*

A magamfajta „túlfizetett” közalkalmazott (ha épp nem biciklire gyűjt) egész évben spórolhat arra, hogy kiutazhasson egy ILI-kaliberű konferenciára. Ha csupán a részvételi díjat nézzük, az is hat számjegyű összeg (magyar forintra átszámolva, persze), ehhez jönnek még a további „járulékos költségek”, úgymint repülőjegy, reptéri transzfer, travelcard (értsd: városi bérlet), szállás, étkezés, költőpénz. A végén persze ott köt ki az ember, hogy rájön: ennyi pénzből vehetett volna nyolcvan külföldi szakkönyvet, esetleg két-három biciklit, vagy épp félig megnősülhetett volna.

Annak, hogy ilyen „anyagiasan” kezdem ezt a beszámolót, egyetlen oka van. Az, hogy ezek után elmondhassam: minden egyes forintot megért ez a pár nap. Ha csak annyit írnék: „jó volt, megérte”, az olvasó minden bizonnyal megrántaná a vállát és azt mondaná: „persze, ahogy gondolod”. Ám ha számszerűsítek (konkrét összeget nem mondanék, de mindenki gondoljon vissza a saját esküvőjének költségeire), talán a „megérte” szó és az alább leírtak alapján jövőre többen leszünk magyarok.

Internet Librarian International

Az Internet Librarian International (ILI) 1999 óta az egyik legtekintélyesebb nemzetközi konferencia, amelyet könyvtári és információs szakembereknek rendeznek. A sorrendben tizenharmadik találkozó sem maradt el elődeitől, sem patinájában, sem hasznosságában. Amerikai testvérehez, az IL-hez (Internet Librarian) képest az ILI annyiban mindenképpen többet ad, hogy míg az előbbit az Egyesült Államokban rendezik – főképp amerikai szakemberek részvételére számítva –, addig az utóbbi a földgolyó minden pontjáról vonzza és várja a résztvevőket. Ausztráliától Indián át a Dél-afrikai Köztársaságig – mintha minden nemzet és náció képviseltetné magát a rendezvényen. És a sokféle „angolt” (az English-t, a Chinglish-t – ez a „kínai angol” lenne –, a Swenglish-t – igen, ez a „svéd angol” – ... és persze hazánk gyermekei szájából a Hunglish-t) hallgatva az embernek rövid úton eláll a lélegzete. Hosszú távon ez a kulturális sokféleség és a beszélt angol eme „megerőszkolása” inkább fejfájást hajlamos kiváltani – de a konferencia szerencsére csak háromnapos.

Immár hagyomány, hogy az ILI nulladik napja a „workshopoké”, a gyakorlatias és közvetlen tapasztalateserére lehetőséget nyújtó foglalkozásoké. Idén a nulladik nap témái a webes keresés, a web-menedzsment és a taxonómiák és metaadatok alapvető kérdései voltak. A szintén nemzetközi instruktor-gárda által levezetett foglalkozások tehát a vezetőknek, az informatikusoknak és a könyvtári szakembereknek egyaránt tudtak újat mutatni. Az „új” szó itt minden szempontból releváns: új módszerek és új eszközök kipróbálására nyílt lehetőség, új ismeretek megszer-

* Internet Librarian International 2011, London, 2011. október 26–28.

zésére – és persze arra, hogy ki-ki felfedezze, hogyan csinálják ezt vagy azt az elismert szakemberek. Azon szakemberek, akik ki tudták gazdálkodni a workshopok (a konferencia részvételi díján felül értendő) borsos költségét, egyszerre gazdagodhattak felejthetetlen élményekkel és időszerű szakmai ismeretekkel.

Jelen sorok írója itt vallja be hősiesen, hogy ő bizony nem tudta kigazdálkodni, így a fenti bekezdés nálánál szerencsésebb pályatársai elbeszélésén alapul. Valamint hogy a szerző idén is – csakúgy, mint néhány évvel ezelőtt, amikor részt vett az ILI-n – szent esküvessel fogadta meg, hogy mostantól még hatékonyabban fog spórolni, és legközelebb a workshopokon is ott lesz.

A konferencia első és második napja az ilyen jellegű rendezvények általában bevett forgatókönyvének megfelelően zajlott. Mindkét napon három szekció (ott „Track-nek” nevezik) várta az érdeklődőket, amelyek programja egy-egy téma mentén szerveződött. Az első napon az A szekció témája a technológia jelen helyzete és az aktuális trendek vizsgálata volt, a B szekcióé az új normákat kiszolgáló új módszerek tanulmányozásáé, a C szekció pedig az elektronikus forrásokban rejlő lehetőségeket igyekezett feltérképezni. A második nap folyamán a keresők és a keresés-módszertan világába kaphattunk betekintést (Track A), a kiszolgált közeg (olvasók és felhasználók) igényeinek változásait elemezhettük (Track B), valamint önmagunk fejlesztéséhez és mások tanításához kaphattunk módszertani tippeket (Track C).

Mielőtt csalódottan lapoznának a 3K következő cikkére, szólok: ne féljenek, nem fogom mechanikusan citálni az előadások vázlatpontjait. A cikk terjedelme ezt nem tenné lehetővé; annak pedig értelme nem lenne, hogy foghíjas információkat hányjak egymásra vasvillával. Minden előadás önálló cikket érdemelne, minden nap törtenései kitennének egy különszámot, és minden különszám csak arra lenne jó, hogy mindazt másodközlje, amit a szakirodalom szorgos tanulmányozásával mi magunk is összerakhatnánk. Eppen ezért a konferencia legfőbb ereje nem (csak) a közölt ismeretanyagban rejlik – sokkal inkább mindabban, amit az egyes előadók személyes tapasztalatain keresztül sajátít el az egyszeri résztvevő. A fentebb már bemutatott „multikulti” előadói és résztvevői gárda szinte minden tagja más tapasztalatokkal rendelkezik ugyanazon témával kapcsolatban. Ezeket a tapasztalatokat nem csupán a felhasználó személyes érzései teszik különbözővé, de ugyanilyen nagy szerepet játszik benne az adott ország vagy nép kultúrája, a rendelkezésre álló eszközök száma és az erőforrások minősége (vagy épp: megléte). A tapasztalatokat hallgatva és a sorok közt (is) olvasva az ember előbb-utóbb úgy kezd figyelni, hogy szelektál: mi az, ami az én országomban rendelkezésre áll ehhez, mi az, amire otthon szükségünk van, mi az, amit meg tudunk valósítani, mi az, amit innen érdemes hazavinni? Van, hogy egy adott témával kapcsolatban hazafelé csak egy ötlet van a poggyászkban. Van, hogy fejben vagy papíron már egy teljes projekt-tervezetet viszünk.

A közösség ereje

Az előbbieken említett ötletekben és projekteken nagy szerepe van a közöségnek, amelyre az ILI rendezője, az Information Today Inc. tudatosan és aktívan épít. A programfüzetben is megjelenő „közösségi villásreggelik” és „tapasztalatcserék” alatt a résztvevők nem pusztán lexikális ismeretekkel gazdagodnak, de útmutatást is kapnak a megismert eszközök és módszerek leghatékonyabb felhasználá-

lásával kapcsolatban. A szervezők a folyosói beszélgetéseket és a magánbeszélgetéseket emelik egy magasabb szintre ezen szervezett „brainstormingok” segítségével, és alkalmat adnak arra, hogy a jelenlévők a teljes közösség szellemi kapacitását kiaknázzák saját elképzeléseik sikerének érdekében. A „több szem többet lát” mintájára „több agy többet gondol” – és ha az ember agyak százaival van körülveve, akkor csak a legkritikább esetben nem kezd el hangosan gondolkodni.

Egy-egy ötletet bedobva a közösbe, kizárt dolog, hogy azzal kapcsolatban ne lenne már valakinek tapasztalata, aki készségesen igazít majd ki bennünket, ha porszem van a fogaskerekek közt – saját gondolatait hozzáadva észrevétlenül juttat el minket a ködös ideától a konkrét cselekvési tervig, és mi biztosak lehetünk abban, hogy amit hazaviszünk, az már valahol, valamikor (részleteiben legalábbis) kipróbáltott, megmértetett és elég súlyosnak találtatott.

Amint mondtam, a szervezők ezt a „közösség-faktort” tudatosan számításba veszik – és persze saját céljaikra is felhasználják. Már a nulladik napon, a workshopok után is „Networking Reception-t” tartanak, amely legjobban talán a mi NetWorkShopunk állófogadásához hasonlítható: amellett, hogy a résztvevők megvitathatják a nap eseményeit és megismerhetik a többi ország szakmai közegét, lehetőségük van a szponzorokkal, vagyis az egyes könyvtári, könyvtár-informatikai szolgáltatást nyújtó cégek képviselőivel is találkozni. Ez első hallásra reklámrendezvénynek (is) tűnhet – egyébként az is –, ám mivel a szponzorok többnyire céltzottan szakmába vágó szolgáltatást kínálnak, kiváló lehetőség egyben arra is, hogy ötletünkhöz, projektünkhöz megtaláljuk a legjobb szállítót, szolgáltatót vagy szövetségest. Ha valakiben ez visszatetszést kelt, emlékeztetném, hogy a hazai Vándorgyűlésen az egyes szekciókban hallhatunk szponzori előadásokat („reklámblokkot, ha úgy tetszik”), így véleményem szerint az állófogadás (a kikerülhető céges képviselőkkel) még mindig a szponzori reklám egyik legkulturáltabb fajtája. És még enni is adnak.

Közhangulat

Amennyiben azt gondolnánk, hogy a világ más részein az élet – és a könyvtári közeg – fenéig tejfel, nincs igazunk. Külföldi kollégáink pontosan ugyanazokkal a problémákkal küszködnek, mint mi (illetve majdnem, de erről később). Napjainkban a világ könyvtárai ugyanazokkal a finanszírozási problémákkal küzdenek, amelyekkel mi is nap mint nap szembesülni kényszerülünk. Az állami és önkormányzati támogatások elapadóban vannak, sok könyvtári hálózat nem is a büdzsé lefaragására kap utasítást, hanem egy-egy tag- vagy fiókkönyvtárának bezárására. Ahogyan itthon is, úgy külföldön is folyamatosan napirenden van a gazdaságosabb (ugyanakkor hatékonyságában változatlan) működtethetőség kérdése, a saját bevételi források megteremtése és úgy általában: a folyamatosan felbukkanó nehézségek áthidalása.

Két dolog azonban merőben más: a könyvtár elismertsége (tudniillik a társadalomban betöltött szerepe kapcsán) és a könyvtárosok közhangulata. Ez számomra akkor vált nyilvánvalóvá, amikor rájöttem, hogy két dologról sosem beszélt egyetlen előadó sem – a fejlesztések hiányáról és a könyvtárhasználók létszámának drasztikus csökkenéséről. Pedig elhihetik, rákérdeztem.

Az első, amit mindenképpen tudni szerettem volna, hogy más országokban hogyan kompenzálják a forráshiány miatt elmaradt fejlesztéseket. Mint kiderült, a fejlesztések nem maradnak el. Egyszerűen más alternatívát keresnek. A fizetős szoftverek helyett szabad szoftvert használnak, a feladatok kiszervezése helyett pedig házon belül tartják azokat. Ezzel kapcsolatban egy érdekes tényre hívnám fel a figyelmet (az én figyelmemet is erre hívták fel): a feladatokra nem annyira ki-nevezik a felelőst, hanem sokkal inkább előre megtalálják. A menedzsment tudatosan olyan emberekkel igyekszik betölteni a megüresedő helyeket, akik nem csupán egy síkon képesek mozogni. Rendezvényszervezőtől az amatőr programozóig terjed a skála – természetesen nem a könyvtári szakképesítés helyett, sokkal inkább mellette. Nem pusztán egy adott feladatra keresik a megfelelő embert – stratégia mentén olyan munkatársi gárdát igyekeznek összeállítani, amelyből később bármilyen feladatra kiemelhetnek embereket. Ez lehet a magyarázat arra, hogy a fejlesztés nem bukik el a humán erőforrás hiánya miatt, és ez a magyarázat arra is, hogy ha nincs költségvetési keret egy bizonyos dolog megvalósítására, akkor mindig van egy olyan, az adott területre rálátással bíró személy, aki képes költségkímélő alternatívát találni. Az pedig, hogy az ilyen szolgáltatási alternatívákat nem a kompromisszum keresése jellemzi, hanem a lehető legmagasabb színvonal elérésének igénye... csoda.

Az ILI egyik legkellemesebb meglepetése számomra – akit a magyar könyvtárügy nevelt fel – az volt, hogy egyszer sem hangzott el ilyen mondat: „ha rendelkezésre álltak volna a források, akkor...”. Helyette csupa ilyet hallottam: „habár nem álltak rendelkezésre a források, mégis...”. Ugye érezhető a lehetetnyi különbség a magyar ember híres-hírhedt pesszimizmusa és például egy ausztrál könyvtáros (számunkra talán újszerű) optimizmusa között?

És hogy miből táplálkozik ez az optimizmus? Talán abból a számunkra hihetetlen közösségi támogatásból, amelyet a könyvtárak képesek maguk mögé állítani. Ahol egy fiókkönyvtár bezárása ellen százak tüntetnek vagy írnak számonkérő levelet a döntéshozóknak, ott a könyvtáros tudja, hogy az ő dolga ezeknek a százaknak a bizalmát megszolgálni – azzal, hogy a lehető legjobb szolgáltatást nyújtja. A megfogalmazott igényeknek megfelelő módszerekkel, eszközökkel és csatornákon át.

Ennél a pontnál kérem, nézzenek el nekem egy rövid kitérőt. Számos helyen és fórumon hangoztattam már (és még valószínűleg fogom is hangoztatni) a tényt, hogy én bizony nagyra értékelem az ÁMK-modellt. Az Általános Művelődési Központok koncepciója hallatán a könyvtárosokat valószínűleg azért borítja el a hideg veríték, mert könyvtárak és művelődési házak összevonását vizionálják. Összevont gazdálkodást, megszűnő munkahelyeket, csökkenő finanszírozást és többletterheteket. Ezt soha nem vitattam és nem is állítottam, hogy a megvalósítás módját is jónak találom. Csupán a koncepciót, a funkciók és szolgáltatások egy helyen történő összpontosítását. Ez a meggyőződésem még inkább megerősödött annak hallatán, hogy az angolszász és skandináv könyvtárak pontosan ezen koncepció (ti. a „funkcióhalmozás”) mentén képesek megszerezni azt a bizonyos meglepő mértékű társadalmi támogatottságot. Azzal, hogy a könyvtár (illetve ebben az értelemben: ÁMK) nem csupán a tudás megszerzésének, az informálódásnak a helyszíne, de a művelődésé is, az amatőr művészek és -színművészek, a (szabadon behelyettesítendő) gyűjtők, a várandósok, a szerepjátékosok, a modellezők, az álláskeresők... és még ki tudja, kik első számú találkozóhelyévé válik, gyakorlatilag mindenkit magához tud kötni. A

kötődés ugyanakkor igen gyakran profitban (adományok, fizetős rendezvények), még gyakrabban pedig támogatásban realizálódik.

Számomra felvillanyozó volt látni, hogy a közhangulatot ezen távoli országokban nem az anyagiak és a meglévő lehetőségek alakítják, hanem az igen szerteágazó használói bázis támogatása és a megteremtett lehetőségek. Például erre (is) jó egy-egy folyosói beszélgetés.

A fókuszban: „ön”

A konferencia informális része persze csak egy szelete a tortának. Ha anélkül akarnám összefoglalni a programot, hogy túlságosan belevesznék a részletekbe, azt mondanám: a konferencia fókuszában „ön” állt. Az önképzés, az önmegvalósítás, az önkéntesség haszna és ereje.

Az előadók nagy része „botcsinálta” szakember volt. Adva volt számukra egy feladat, amelynek megvalósítása érdekében tudatosan képezték önmagukat. Közülük senki sem született a keresőrendszerek szakértőjének, sőt, általában egyszerű könyvtárosként vagy informatikusként kezdték pályájukat. Azzal, hogy a választott (illetve elvállalt) feladatot és szakterületet az önmegvalósítás egyik formájaként élték meg, nem pusztán szakemberré váltak, de az adott módszer vagy eszköz profétájává is. Minden előadást áthatotta az érzés: „én is meg tudtam tanulni, te is meg tudod tanulni”.

Szinte minden előadó az önképzést emelte ki, mint a siker egyik kulcsát. Az új eszközökről szóló beszámolók általában úgy kezdődtek, hogy „volt egy ötletünk”. Nem képezett kivételt ez alól a rendezvény egyetlen magyar előadója, Kardos András sem, aki a ötlettől a megvalósításig tekintette át a magyar Könyvtárportált. Ahhoz, hogy az ötletből termék vagy éppen szolgáltatás váljék, rengeteg tájékozódásra és tanulásra van szükség. Amint néhány előadótól megtudtam, szinte sehol nem állt rendelkezésre forrás ahhoz, hogy kiszervezzék a feladatokat – maradt hát az alternatíva: a korábban már ismertetett módszer segítségével megtalálni szervezetten belül az alkalmas embert, majd felszabadítani őt a munkavégzés egy része alól. Mindezt azonban nemcsak az adott projekt megvalósítása, de a megvalósításhoz szükséges ismeretek megszerzése okán is.

Az, hogy a kollektíva tudatos „összeválogatásán” túl a mindennapok részévé tettek az önképzést, tovább növeli a könyvtár versenyképességét azokon a területeken is, ahol más, piaci szereplők is megjelentek. Más országokban egyáltalán nem ritka, hogy az üzleti információ elsődleges forrásának is tekintik a könyvtárakat. Ehhez persze arra van szükség, hogy a könyvtár ezt a feladatot is a megrendelő lehető legnagyobb megalégedésre lássa el. Ennek megvalósításához azonban – a szükséges információforrások megléte mellett – kiváló (gyakran erre specializálódott) szakemberekre is szükség van. Az önképzés koncepciója pontosan erre épül: a munkatársak egyéni érdeklődésére, amelyből az egyén – önképzési igényének kielégítése – mellett a szervezet maga is profitál. Látjuk tehát, hogy az önképzés és az önmegvalósítás kéz a kézben jár, „kapcsolatuk gyümölcse” pedig egy hatékonyabban működő szervezet és egy igények maximális kielégítésére berendezkedő könyvtár.

A kollektíva természetesen limitált számú szakemberből áll. Mit tehet akkor az olyan könyvtár, ahol – akárhogy is próbálják – nincs több felszabadítható szak-

ember, azaz a feladat megvalósításának humán-erőforrásbéli akadályai vannak? A válasz: támaszkodjon az önkéntesség erejére! A konferencia második napjának nyitóelőadásán Kevin Anderson és Suw Charman-Anderson arra kereste a választ, miképpen aknázhatja ki a könyvtár (vagy bármely szervezet) az online közösségekben rejlő erőt. Mint kiderült, könnyedén. Az emberek szeretnek tartozni valahová, ráadásul egy közösség tagjaként még „virtuális elismerésért” is sokkal hajlamosabbak (csúnya kifejezés, de) ingyen dolgozni. Suw példaképp többek között az OldWeather (*oldweather.org*) nevű weboldalt említette: a több szervezet és intézmény összefogásaként indult oldal közösségi munkával digitalizál(tat)ja régi hajók útinaplóját: szkennelt hajónapló-oldalak alapján vállalkozó kedvű emberek gépelik be a dátumot, a hajó aznapi helyzetét, a szélirányt és -sebességet, valamint az egyéb időjárás tényezőket. Mindezt miért? Ha ők írják át a legtöbb oldalt az adott hajó szkennelt naplójává, akkor – ha virtuálisan is, de – ők válnak a hajó „kapitányává”. A második legtöbbet teljesítő lesz az első tiszt. És így tovább. Mi ebből a profit a szervezeteknek? Nos, például a Met Office (az angol meteorológiai intézet) az adatok vizsgálata alapján jobb és pontosabb előrejelzéseket tud adni a hajózási útvonalakra. Megvizsgálják a vissza-visszatérő elemeket, mintákat keresnek, ezáltal felismerhetők a ciklikusan visszatérő nagyobb viharok. Hogy több, mint 23 000 ember miért is csinálja mindezt önkéntes alapon? Erről őket kellene megkérdezni.

Egy érdekes gondolat, szintén az egyik előadótól: gondoljunk csak bele, mi lenne, ha a Wikipedia könyvtári kezdeményezésésként indult volna útjára? Ma a világ egyik leglátogatottabb weboldala a könyvtárakat népszerűsíténé...

Mit hoztam haza Londonból?

Ha nem számítjuk a fél szatyornyi szuvenírt és csak a szakmai részre koncentrálnunk, akkor: törhetetlen optimizmust, ötleteket, máig tartó lelkesedést.

A meggyőződést, hogy ha kitérőkkel is, de a mindennapi munkámban jó irányba tapogatózok (és bárki bármit mond is, ilyen megerősítésekre időről-időre minden szakembernek szüksége van). Ötleteket, hogy a jó irányba vezető úton mi lehet, legyen a következő állomás.

A kényszert, hogy meg kell tanulnunk feladnunk a gyakran feladhatatlannak tűnő pesszimizmusunkat, és meg kell tanulnunk a másik végéről nézni a dolgokat (nem „mit tudnánk, ha...”, sokkal inkább „mit tudunk így, hogy...”).

A szemléletet, hogy bármit csinálsz, úgy csináld, hogy szem előtt tartod nem csak az aktuális lépést, de a következő kettőt is. Az igényt, hogy megtanuljak így előre gondolkodni.

A titkot, hogy a könyvtár ereje nem a szolgáltatásban, az állományban vagy a munkaerőben rejlik, hanem annak a közösségnek az elégedettségében, amit a szolgáltatás, az állomány vagy a munkaerő felhasználásával érünk el és vívunk ki.

A magamfajta „túlfizetett” közalkalmazott már tavaly novemberben elkezdett spórolni, hiszen 2012-ben is lesz Internet Librarian International. És higgyék el: megéri ott lenni.

Paszternák Ádám

Mi az az IAKM?

2011-ben volt tíz éves az *Information Architecture and Knowledge Management* (IAKM, Információépítészet¹ és tudásmenedzsment, <http://iakm.kent.edu/>) mesterképzési program az Ohio állambeli Kenti Állami Egyetem (Kent State University, KSU) Könyvtár és Információtudományi Tanszékén (School of Library and Information Science, <http://www.kent.edu/slis/index.cfm>). Ezt a programot tanulmányozhattam nemrégiben Fulbright kutatói ösztöndíjasként.

Maga a KSU nem teljesen ismeretlen azok számára, akik hallottak a Gombocz-ösztöndíjről, amely 1974-től több évtizedig számos magyar könyvtárosnak és könyvtártanszéki oktatónak tette lehetővé, hogy néhány félévig ezen az egyetemen tanuljon és szerezzen oklevelet az úgynevezett hatodéves program keretében.²

A KSU a *The Times* napilap felsőoktatási mellékletében közölt rangsor tanúsága szerint bekerült a világ 200 legjobb egyeteme közé. Az észak-amerikai egyetemek között a 79., a világ egyetemai között a 196. helyen áll.³

Az IAKM program egyedülálló abban a tekintetben, hogy ez elnevezésében szereplő két fogalmat összekapcsolva oktatják, bár a köztük levő kapcsolat laza. Mindenesetre annyi elmondható, hogy a tudásmenedzsment-rendszerek, a dolog természeténél fogva komplex architektúrákat igényelnek⁴, valamint a vállalati célok elérését nagymértékben gátolja a rossz információs architektúra.⁵ Eszerint tehát van kapcsolat a két terület között.

Az IAKM MSc diploma megszerzése három szakirányon lehetséges:

- Tudásmenedzsment,
- Egészségügyi Informatika,
- Felhasználói élmény-tervezés (Rövidítve: Ux).⁶

Az első két szakirányban a diploma online szerezhető meg, amit terveznek a harmadik estében is. Ennek kialakításánál messzemenően figyelembe kívánják venni, hogy a távoktatás lényegesen különbözik a szemtől szemben történő oktatástól, függetlenül attól, hogy esetünkben az utóbbi sem csak előadásokból áll, hanem fontos szerepet játszik benne az ütemezett feladatok teljesítése és a legkülönbözőbb témák megvitatása, ami persze a hazai képzésben sem ismeretlen.

A kenti elképzelésnek viszont fontos vonása, hogy formailag nappali tagozatról van szó, viszont a hallgatók többnyire teljes állásban dolgoznak, és jó néhányan távolról járnak be az egyetemre. Nekik tehát a tárgyankénti heti egy előadás-szeminárium is megterhelő. Ezért és annak érdekében, hogy a hallgatók (a nyári szemeszterekben való tanulás lehetőségét kihasználva) két év alatt végezni tudjanak, a szokásostól eltérő módon alakul majd az oktatás rendje. Egy hallgató egyszerre csak egy tárgyat vesz fel, amelyet 7 hét alatt kell teljesítenie. Ezt követi egy hét szünet. A választható tárgyak helyett a hallgatók egy-egy tárgyon belül választhatnak alternatív utakat. Például egy intranet alkalmazás megtervezésekor eldönthe-

tik, hogy azt a vállalati szféra, egy közintézmény számára, vagy mobil eszközökre készítik-e el. A tananyagot kisebb egységekbe szervezik, ez lehetővé teszi, hogy rugalmasan lehessen azt kezelni, és jól kiegészíthessék az oktatással szinkronizált online konzultációk.

Maga a távoktatás azért arrafelé most aktuális téma. Például októberben, Kentben, a *Celebrating College Teaching* konferencia egyik központi témája volt.

Az IAKM diplomát megszerezni kívánó hallgatóknak, akik között vannak könyvtár szakot végzettek, informatikusok és vizuális design szakosok is, két alaptantárgyat kell felvenniük és teljesíteniük. Ezek egyike a program alapjául szolgáló tárgyak kontextusát vázolja fel, a másik a tudásszervezési struktúrákkal, rendszerekkel és szolgáltatásokkal foglalkozik.

A szakmai törzsanyag tantárgyai szakirányonként eltérőek. A Ux szakirány esetében a felveendő öt tárgy között ott van az információ-építészet és a használhatóság (Usability), amelyekkel közelebből is megismerkedhettem. A választható tárgyak köre széles, és nemcsak a program saját tantárgyainak köréből kerül ki, hanem a könyvtártanszék, a kommunikáció, az újságíró és vizuális kommunikáció szakok, valamint az üzleti tanulmányok szak kínálatából is válogathatnak a hallgatók. Az előbbi négy szak oktatása a Kommunikációs és Információs Kar (College) égisze alatt valósul meg. A jövőben egyébként nagyobb fokú integrációt szeretnének megvalósítani a kar keretein belül, amit az a felismerés vezet, hogy a tömegkommunikációs média, az információs és kommunikációs technológiák, valamint a telekommunikáció konvergenciája figyelhető meg.

Az információs társadalom gyors kialakulása és a hálózatok szerepének megnövekedése azt is magával hozta, hogy az információhoz kötődő, inter- és transzdiszciplináris szakmák száma megnövekedett. A gyors változások azt is megkövetelték, hogy az IAKM program korábbi szakirányainak helyére újak lépjenek. A mai szakirányok elődje a Tudásmenedzsment, Információépítészet és az Információ-használat (Information Use) hármas volt.⁷

Kinttartózkodásom egyik kiemelkedő tanulsága és szakmai élménye Peter Morville – megint csak szinte lefordíthatatlan című – online is hozzáférhető könyvéhez fűződik – *Ambient Findability*, amit leginkább így fordíthatnánk: Megtalálható környezet, bár Morville elképzelése szerint akár a minket körülölelő megtalálhatóságról is beszélhetünk (amihez egyelőre még csak közelítünk).

Mit is jelent szerinte a megtalálhatóság? Hogy valami megtalálható legyen, meg kell tudnunk állapítani, hol is található, oda kell tudnunk navigálni. A megtalálhatóság mértéke, hogy mindez mennyire könnyen oldható meg, és hogy a különböző (információs) rendszerek hogyan támogatják a navigációt és az információ-vissza-keresést.

Mindez egyaránt érhető az egyes objektumok és a rendszerek szintjén. Objektum lehet egy dokumentum címe vagy egy mentőmellény színe. A rendszer-szintű problémákra példa az, hogy miként igazodunk el egy kórházban vagy egy weboldalon. A megtalálható objektum és a rendszer sikere szorosan összefügg egymással. Gondoljunk csak arra, hogy narancssárga színű vízben mennyire kevésbé tűnik fel egy narancssárga színű mentőmellény.

A korábban kevésre értékelt kulcsszó a megtalálhatóság kontextusában meglepően fontos lett az elmúlt években, hiszen az internetes keresőrendszerek és az online vásárlás nélkülözhetetlen kellékévé vált.⁸

Maga a megtalálhatóság egyre fontosabbá válik, mivel

- Az információ általában nincsen úgy szervezve vagy indexelve, hogy könnyen megtalálható legyen.
- Az internetes keresőrendszerek nem jelentenek valódi megoldást erre a problémára, bár sokan hisznek „mindenhatóságukban”.
- Akik információt keresnek, nem rendelkeznek a hatékony kereséshez szükséges készségekkel.⁹

Egy 2008-ban végzett felmérés adatai azt mutatják, hogy a különböző cégek, szervezetek

- 55 százalékánál nem tudják, mi az információ megtalálhatósága, vagy nem tudják azt megkülönböztetni a keresési technológiáktól.
- Sokan úgy gondolják, hogy egy-egy keresőeszköz megvásárlása önmagában megoldja ilyen irányú problémáikat.
- 22 százalékának nincs világos képe a megtalálhatóságról.
- 30 százalékuk nem biztos benne, mi a különbség a megtalálhatóság és a keresés között.
- Csak 17 százalék ítéli meg úgy, hogy világosan érti a megtalálhatóság fogalmát.¹⁰

Azért nekünk sem árt, ha tisztán látjuk, mitől más a megtalálhatóság, mint az információkeresés. Ehhez ismét csak Morville írását hívhatjuk segítségül. Szerinte a különbség abban áll, hogy a megtalálhatóság érdekében tett intelligens erőfeszítés magában a tartalomban nyilvánul meg, vagyis magát a tartalmat tesszük megtalálhatóvá a megfelelő kontextusok megteremtésével. Nem kell tehát többé a helyes keresőkérdést feltennünk, vagy mélyreható ismeretekkel rendelkezünk a keresés tárgyáról. A keresőmotorok a keresőrendszerek alapját képező szoftver-alkalmazások. A keresés azonban a felhasználókért van, és az információ-építész feladata végső soron az, hogy őket képviselje és szolgálja. A számítástechnikai szakembereknél jobban kell tudnia, hogy miként használhatják a keresőrendszerek legjobban a metaadatokat, hogyan lehet jobbá tenni a keresési felületeket, vagy hogy miként integrálhatók azok a böngészéssel. Ne felejtjük el, hogy a keresőrendszerek kérdése csak egy a számos megoldandó kérdés közül.

Morville könyve azért is különösen érdekes, mert számos, a könyvtári munkából is ismert kérdést úgy világít meg, hogy az nem szakemberek számára (is) érthető legyen, miközben a szakmabeliek körében is figyelemre méltó olvasmány. Nem feledkezik meg az információs műveltségről sem, sőt kiemeli, hogy fogyasztóként abban is segít, hogy a megfelelő árut a megfelelő áron kaphassuk meg; mi több, jó állások megtalálásában is segít, mivel a „tudásmunkásokat” azokért a készségeikért fizetik, amelyeket az információ megtalálása, szűrése, elemzése, létrehozása és kezelése során felmutatnak. Aki ezekkel nem rendelkezik, az a digitális szakadék rossz oldalán áll. Közben egy olyan világában, ahol egyre nehezebb elérni a fogyasztókat, a cégeknek meg kellene könnyítenie, hogy a fogyasztók érijék el őket. Amikor azonban a megtalálhatóságról van szó, a vállalati weboldalak számos olyan problémát mutatnak, mint a rossz információs architektúra, a webes szabványok be nem tartása, a metaadatok hiánya, a keresőrendszerek számára láthatatlan tartalmak.

A tartalom ugyanakkor hozzáférés nélkül nem ér semmit. A hatékony megtalálhatóság a tartalmat kontextusában tárja fel, ezért nem merül ki a keresésben, bármilyen hatékony is legyen az. A megtalálhatóság intuitív interakciót biztosít a felhasználó és a tartalom között. Többféle, testre szabott és a biztonságot is segítő lehetőséget kínál a tartalom eléréséhez.¹¹

Ezek természetesen elvek. Az IAKM program hallgatói (különösen a Ux szakirányon) a gyakorlatból is sok mindent elsajátítanak, a felhasználói viselkedés vizsgálatától a webtervezésig.

JEGYZETEK

- 1 Részben kontextustól függően az *információ-architektúra építészet* és az *információs architektúra* kifejezéssel is gyakran illetik ezt a területet.
- 2 Bátorfy Viola–Koltay Tibor: Mit számít? Gombocz-ösztöndíjasok pályájukról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. 9. sz. 51–58. p.
- 3 Times Higher Education World University Rankings. <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2010-2011/top-200.html> [2011. december 18.]
- 4 Bedford, D.: Designing an Information Architecture to Support Knowledge Management, In M. E. D. Koenig & T. K. Srikantaiah (Eds.) Knowledge Management Lessons Learned: What Works and What Doesn't. (pp. 209–224.) Medford, N. J. = Information Today, 2004.
- 5 Morville, P.: Ambient Findability. Sebastopol, CA: O'Reilly Media, 2005.
- 6 A *User Experience Design* kifejezés eléggé nehezen fordítható le magyar nyelvre.
- 7 Froehlich, T.: Information Architecture and Knowledge Management in Context. Online kurzus (jelszóval védve) <http://faculty-l.slis.kent.edu/~tfroehli/iakm1/resources.html> [2011. november 20.]
- 8 Morville i. m.
- 9 Froehlich i. m.
- 10 Frappaolo, C.–Keldsen, D.: Findability. The Art and Science of Making Content Easy to Find. MarketIQ. Intelligence Quarterly Q2 2008. Silver Spring, MD: AIIM, 2008. http://www.aiimhost.com/AIIM_news/FindabilitySummary-July08.pdf [2011. december 19.]
- 11 Morville i. m.

Koltay Tibor

A mikrofilm története*

A fényképezést is, mint minden más találmányt, az adott kor társadalmi szükséglete hozta létre és bontakoztatta ki. Feltalálásának hivatalosan elismert dátuma, 1839 óta hallatlan fejlődésen ment át.

Magának a fényképezésnek tulajdonképpen két feltalálója ismert. Mindketten franciák voltak, az egyik Joseph Nicéphore Niépce, a másik Louis Jacques Mandé Daguerre. Az első, fényképezés útján készített maradandó fényképet 1822-ben Niépce készítette cinklemezen, amelyet aszfalt és levendulaolaj oldatával vont be. Daguerre 1837-ben ezüst-jodiddal bevont lemezre készített maradandó képet. Niépce halála után a fényképezés ügyének továbbfejlesztése Daguerre-re maradt, és vitathatatlan, hogy ezt ő tette a XX. század egyik legjelentősebb találmányává.

A mikrofényképezés

A mikrofényképezés gyakorlata csaknem egyidős a fényképezés feltalálásával. 1839-ben, amikor a Francia Tudományos Akadémián Arago, a híres fizikus bejelentette Daguerre találmányát, Benjamin Dancer manchesteri fizikus már 1:160 kicsinyítésű felvételeket készített, amelyeket mikroszkóppal lehetett olvasni. Először fémlemezre, később kolladium rétegű üveglemezre dolgozta ki a felvételeit.

Ugyanebben az időben Párizsban René Dagron foglalkozott mikrofényképezéssel, ő szerezte meg a világ első mikrofilm-szabadalmát 1859-ben. A mikrofényképeket különféle bizsukba, dísztárgyakba helyezték, és erős nagyítón keresztül szemléltek.

A mikrofényképezés első gyakorlati és nagyjelentőségű alkalmazására 1870-ben, a francia–porosz háború idején került sor. Ismervén Dagron találmányát, megbízták a mikrofilmeket továbbító galambposta megszervezésével, és ezzel megoldották a poroszok által körülzárt Párizs levelezését, híreinek továbbítását.

1871 után a mikrofényképezés egy ideig feledésbe merült, valószínűleg költséges volta miatt. A század végén viszont előtérbe került dokumentációs célokra való felhasználása; szélesebb körű elterjedésére azonban csak a kisfilmes fényképezőgép – ez a Leitz-gyár mérnöke, Otto Barnacknak találmánya volt 1924-ben – elterjedésével került sor.

A mikrofilm és a könyvtár

A mikroformák könyvtári és levéltári használata meglepően hosszú múltra tekint vissza. Az első mikroreprodukciós laboratórium 1864-ben létesült. A mikro-

* Elhangzott 2011. november 25-én az OSZK-ban a Széchényi Emléknapi rendezvényén.

filmlap lényegében mai formáját 1906-ban nyerte el. Svédországban már a század elején vettek filmre kéziratokat, és az első nagy, átfogó mikrofilmezési programot 1927 és 1935 között Rockefeller finanszírozta. Az 1930-as és '40-es évek fordulóján csaknem minden nagy amerikai könyvtárban alakult mikrofilmlabor.

A többszáz ezer dokumentummal rendelkező nagy könyvtárakban, amelyeknek értékes állománya állandó és folyamatos pusztulásnak volt kitéve, a könyvtáros szakemberek már hosszú ideje keresték a védelem és megőrzés lehetőségét. Jól mutatja ezt a törekvést az a tény, hogy már 1898-ban P. Franz Ehrle kezdeményezésére a svájci St. Gallenban nemzetközi konferenciát rendeztek, amelyen tizenkét európai ország részvételével a könyvtári konzerválás és állományvédelem vonatkozásában határozat született.

A mikrofényképezés technikai fejlődése alapvetően hozzájárult a mikrofilmes fényképezés gyakorlati alkalmazásának mind szélesebb körű elterjedéséhez. A nagy technikai fellendülés időszaka jóval később, az 1960-as évek volt. A fejlődés az alábbi területeken mutatkozott jelentősnek: eszközök és berendezések, anyagok, használati formák, a mikropublikációs ipar.

Ausztriában, a '60-as években szinte egyidejűleg került bevezetésre a mikrofilm az igazgatás, a gazdaság stb. legkülönbözőbb területein. Például az Osztrák Szabadalmi Hivatal egy magánvállalattal együttműködve megkezdte a szabadalmi okiratok mikrofilmezését, és ezzel a világ leghatalmasabb mikrofilmesített szabadalomgyűjteményét teremtette meg.

1960 előtt a mikrográfia elsősorban megőrzés, tárolás és helymegtakarítás, illetve az egyéni kérésekre történő egyedi felvételekre szorítkozott. Az új hardver lényegesen módosította, illetve kiegészítette ezt a formát, az automata xeroxok, olvasó-nagyító berendezések révén a mikrofilm a dokumentumok megszerzésének kényelmes és viszonylag olcsó módja lett. Az új filmanyagok lehetővé tették a gyors, olcsóbb direkt duplikációt.

A mikrofilmnek biztosítani kell a legjobb felvételezési lehetőségeket és azok leghosszabb időre szóló megőrzésének feltételeit. Lényeges a dokumentációs hi-telesség és az olvashatóság kritériuma is.

A dokumentációs fényképezés Magyarországon

A könyvtárak és levéltárak munkatársai hazánkban is korán felismerték a fényképezés jelentőségét. Az 1930-as években az akkor még a Nemzeti Múzeum szervezetébe tartozó Széchényi Könyvtár már rendszeresen alkalmazza a fényképezést, kutatók számára készített felvételeket értékes állományából. A rendszeres állományvédelmi mikrofilmezést az Országos Levéltár kezdte meg egy Leica fényképezőgéppel.

1949-ben – UNESCO-aukción keretében – a Műszaki Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár és a budapesti Egyetemi Könyvtár közösen egy Recordac gyártmányú, 35 mm-es mikrofilmfelvévő berendezést kapott. A készüléket a Műszaki Könyvtárban helyezték el, és a másik két könyvtár is ott készítette felvételeit. Az első időben főleg kéziratok, régi nyomtatványok kerültek mikrofilmezésre.

1959 júniusában megalakult az Országos Széchényi Könyvtár saját mikrofilmlaborja. A laboratórium ebben az évben fontos felszerelési tárgyakkal bővült: egy

Linhoff-technik 9×12-es filmre dolgozó fényképezőgéppel, egy Micro-Jumma mikrofilmfelvevő berendezéssel, két automatikus filmelőhívó berendezéssel, és a Műszaki Könyvtártól átvettük a francia gyártmányú automatikus filmmásoló gépet, ami jelenleg is üzemel, és amelyen az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilm olvasójában található – az olvasók által használt – összes film készült.

Ezekkel a gépekkel kezdődött a saját mikrofilmlabor működése az Országos Széchényi Könyvtárban. 1963-tól a sajtóanyag súlyos állapota miatt a könyvtár teljes mikrofilmmennyiségének a fele a Hírlaptár állományáról készült.

A mikrofilm könyvtári és információs alkalmazásának formái sokfélék. A fényképezendő dokumentum jellegétől függően eltérő alakú és méretű mikrofilmek használatosak. Az egyik a mikrofilmlap, ami 10×15 cm, a másik a tekeresfilm, amely többféle lehet (16 vagy 35 mm-es), a könyvtárban a 35 mm-es használatos. Mikrofilmlapra a kisebb alakú, adott terjedelmű könyveket (egy egész dokumentumot), tekeresfilmre a hosszabb terjedelmű vagy folyamatosan megjelenő dokumentumot rögzítjük (folyóiratok, hírlapok, zeneművek, régi nyomtatványok, kéziratok stb.) Például: egy mikrofilmlapra a kicsinyítés mértékétől függően 98 oldal, egy 35 mm-es mikrofilmtekerésre, szintén a kicsinyítés mértékétől függően 600–1200 oldal fér el.

Én tudom, hogy egy könyvtáros kolléga vagy akár az olvasó nem igazán szereti a mikrofilmet használni, hiszen más egy eredeti dokumentumot kézben tartani, vagy mikrofilmolvasón tekergetni a mikrofilmet és úgy tanulmányozni a dokumentumot. De a mikrofilm jelentősége állományvédelmi szempontból igen fontos, nemhiába, ma a digitalizálás korában újból előtérbe került mint biztonságosabb állományvédelmi módszer. Igaz, ez az eszköz pénzigényes és nem biztos, hogy ebben az ínséges világban ez fog győzni, viszont gazdaságilag jobban álló országokban a mikrofilmet és a digitalizálást együtt alkalmazzák a nagy könyvtári állományok megőrzése érdekében.

Pusztai Ágnes

„Névünnep” a Veres Pálné Gimnáziumban*

Megtiszteltetés volt számomra, amikor Hock Zsuzsanna, a Veres Pálné Gimnázium könyvtára – mától Ugrin Gáborné Majoros Márta Könyvtár – könyvtárostánára felkért arra, hogy nyissam meg a könyvtárat.

Kétszeres megnyitónak lehetünk részesei:

1. Átgondolt tervezés és fejlesztés, hosszú átalakítási munkálatok, odaadó és rengeteg munka után nyílik meg a könyvtár úgy, hogy közben emberfeletti erővel próbált folyamatosan szolgáltatni, valamint az iskola és az oktatási folyamat szerves részeként működni.
2. Névünnepre gyűltünk össze. A Veres Pálné Gimnázium könyvtára felveszi néhai könyvtárostánára, Ugrin Gáborné Majoros Márta nevét. Ezzel egyszer s mind a Bod Péter Társaság alapító elnökének is emléket állít.

Ismertem már a könyvtárat, a múltban néhányszor látogatást tettem Ugrinné Mártánál, de amikor tavaly egy, akkor még közoktatásügyi törvénytervezetnek hívtott szöveget véleményeztünk, egészen máshova érkeztem. Nemcsak helyében és strukturálisan újult meg a könyvtár, hanem hirtelen, mintha Csipkerózsika-álmóból éledne, ötletekkel teli, tágas, pezsgő helyé vált. Nem varázsütésszerűen, hanem könyvtárosa, az akkor még egyedül dolgozó Hock Zsuzsanna kitartó és fáradhatatlan tevékenysége következtében. Jó volt, ha csak távolról is, követni az eseményeket, a költözést az egyik teremből a másikba, egy-egy rész helyrekerülését, a könyvtári éjszaka izalmait stb.

És most elérkeztünk ehhez a naphoz, amikor talán már a megújulásra mindig kész két könyvtáros (Hock Zsuzsanna és Murányi Adrienn) egy kicsit hátradőlhet, hátradőlhetne – mint tudjuk, ilyen pillanatok nemigen vannak az iskolai könyvtárban –, és akkor emléket szeretnének állítani elődjüknek, akitől oly sokat tanulhatott a könyvtárostánárok közössége, de mi, egyéb területen dolgozó kollégák is. Nem tisztem Márta pályáját méltatni, Balogh Mihály főigazgató úr nálam sokkal hitelesebben fogja majd ezt bemutatni. De mégis, engedjék meg, hogy felelevenítsek néhány emléket.

Márta számára nem voltak akadályok. Az ügghöz mindig tűzön-vízen át ragaszkodott, és ha kellett, újra és újra visszatért szerényen, de meg nem alkuvón a megoldandó feladathoz. Emlékszem, hogy milyen szívósan képviselte a Bod Péter Társaság elképzeléseit, mennyivel szélesebb körben látta a kapcsolatok szükségességét. Most, hogy édesapám, Hajdu Géza halála után megpróbálom folytatni az olvasókörök történetének feltérképezését, illetve az eszmeiség megmutatását

* Elhangzott 2011. november 17-én a budapesti Veres Pálné Gimnáziumban.

az egyetemi és főiskolai stúdiumok alkalmával, gyakran visszaemlékszem, ahogyan Márta szorgalmazta az Olvasókörök Országos Szövetsége és a Bod Péter Társaság kapcsolatait, időnkénti közös rendezvényeit.

Ugrinné Márta időről időre visszatért a könyvtárostánári ismeretek oktatásának szükségességére is a felsőoktatásban. Egy-egy iskolai könyvtári szakirány beindítása kapcsán mindig felelősséggel emlékeztette a képzőhelyek munkatársait a kurzusok fontosságára, az aktuális kérdések megjelenítésére. Biztos vagyok benne, hogy a könyvtárpedagógia-tanár képzésben is hűséges harcostárs lenne, illetve az is, csak egy másik dimenzióból kíséri féltő figyelemmel az eseményeket.

És végül a hűség és a tisztelet elvezette Mártát Hódmezővásárhelyre, amikor leróta tiszteletét a Bod Péter Társaság kis mohakoszorújával édesapám ravatalánál. Ez az utolsó kép él bennem Mártáról 2008 januárjából, amikor a jeges temetőben áll kezében a koszorúval, fejét kicsit oldalra hajtja és másra nem bízva, maga helyezi el azt a síron. Utána már csak levelet váltottunk és telefonon beszélünk néhányszor egymással.

Hódmezővásárhely és az olvasókörök. Hogy jön ide? Vajon csak Márta látta az eltéphetetlen kapcsot, vagy tényleg létezik? A Jóisten ismét, mint annyiszor, megadta a választ. Holnap, november 18-án a *Vonal üzenete* címmel konferenciát rendez a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Felnőttképzési Intézete és a Somogyi-könyvtár. Itt *Az oktatás és vizualitás – a Csongrád Vármegyei Általános Tanító Egyesület tevékenysége és illusztrációs pályázata a két világháború között* címmel tartok majd előadást. Tegnap este a levéltári és helytörténeti anyagokat böngészve a következő részletre akadtam:

*„1921. szeptember 15-ike jelentős nap a vásárhelyi népművelési események kalendáriumában. E napon tartott ülésén mondta ki az intézőbizottság a döntő szót, hogy a népfőiskolát megnyitja. A tanultak és tapasztaltak alapján ki kell mondanunk: állíttassék föl a népfőiskola és pedig három párhuzamos osztállyal, melyek egyike a mezőgazdasági, a másik az ipar-kereskedelmi – e kettő férfiak részére – és a harmadik egy női osztály. A férfi tanfolyamok két téli félévből, s egyik-egyik félévben 350-350 tanórából állanak. A női osztály egyéves tanfolyam leendő 300 tanórával. [...] a női népfőiskola tananyaga kevés eltéréssel azonos volna a **budapesti Veres Pálné leánylíceum** anyagával, mellőzvéen abból az ott felvett idegen nyelvek ismertetését.***

És íme egy újabb kapcsolat az alföldi „*Paraszt Párizs*” (Bródy Sándor) „*Hódmező-Magyarország*” (Galyasi Miklós) várossal! Lám, jól érezte Márta!

Egy finn iskolai könyvtárról olvastam nemrég. Az információszerzés szempontjait ismertetve a dokumentum így fogalmazott: „*a könyvtár az a hely, ahol a tanulókat a legkönnyebben meg lehet tanítani tanulni.*”

** Herczeg Mihály: A Népművelés és a néptanító Vásárhelyen 1944 előtt. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 1997. Szerk.: Kurzsliz István Gábor–Kovács István. Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 1998.
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/hodmezovasarhely/szeremlei_evkonyvek/szeremlei_evkonyv_1997/pages/004_herczeg_mihaly.htm#ljr11

Mit tanulhat a diák a könyvtárban?

- Megtanul készülni az órákra;
- megtanulja a rendszert és annak használatát;
- megtanulja a könyvtári adatbázis-keresést, mely nagy lépés az információkezelés útján;
- megtanulja a könyv és más források fontosságát, az élethosszig tartó tanulás igényét;
- védett körülmények között megtanulja a szocializációs szabályokat.

Itt, ebben a könyvtárban mindezeket túl biztos megtanulja, hogy **nincs jó iskola jó könyvtár nélkül.**

Október 12-én Hock Zsuzsanna nagyszerű előadást tartott a Szegeden a *Kultúráközvetítés színterei* című konferencián a könyvtárostanári kompetenciákról. Ott kiemelte többek között az *autonóm cselekvés, az eszközök interaktív használata, a kreativitás, a szociálisan heterogén környezet hatékonysága* fontosságát. Biztos vagyok benne, hogy ebben az új-régi könyvtárban mindezek megtalálhatók.

Hogy divatos fordulattal éljek, feltehetnék kérdésként befejezésre egy nyitott mondatot (gondolatban fel is teszem – kérem fejezzék be): *Ez a hely alkalmas arra, hogy ...*

Nekem ez a hely alkalmas arra, hogy tisztelegjek a múlt előtt, de lássam a jelen és a jövő nagy lehetőségeit, a gyerekeket. Ez a hely most az inspiráció középpontja. Mindenki maga döntse el, hogy merre indul ezzel az adománnyal. Persze itt van Hock Zsuzsanna és Murányi Adrienn, akik készen állnak segíteni. Köszönjük Nekik.

Ugrin Gáborné Majoros Márta 2008. november 16. óta nincs közöttünk. Hiányát mindannyian érezzük. Ezért öröm számunkra, hogy valamiképpen részesei lehetünk emléke megőrzésének – adta hírül a névünnepet a blogbejegyzés. Ehhez csatlakozva egy Goethe-idézettel zárnam a megnyitót:

„Csak igyekezet által, a legjobbat adva virágozik új életre csillagod. Annak csillaga, ki tudja mindennek a kezdetét, azonnal megszabadul az éjszakától.”

Barátné Hajdu Ágnes

A „beszéd”. Mese a keleti végeken

Több alkalommal is megadtott a lehetőség, hogy moldvai magyar meséket közölhettem,¹ ám a mesemondás társadalmi kontextusáról, a mese funkciójáról elmulasztottam szót ejteni. Az alábbiakban előbb erről a kérdésről szeretnék szólni, majd megpróbálom összefoglalni röviden a mesemondás mai körülményeit és jellegzetességeit egy konkrét közösség, a moldvai Magyarfalva példáján keresztül.

A moldvai magyar nyelvjárásokban nagy ritkán találkozunk a mese kifejezéssel, a magyar nyelvterület e térségben ugyanis a mesét *beszédnek* hívják. Közismert, hogy a mese szó legrégebbi ránk maradt nyoma nem a mai jelentését viselte. A Jókai-kódexben (1450 k.) a mese jelentése „aenigmate, rejtvényel”, és ebbéli tartalma egészen a XIX. századig megmaradt. Az első olyan adat, ahol a mesét mai vagy műfaji értelemben „(nép)meseként” foghatjuk fel, 1749-ből való,² de a fogalom valójában csak a XIX. században vált ismertté, nem kis mértékben az írásbeliség és a nyomtatott kiadványok révén. Ez a körülmény magyarázatot adhat arra a kérdésre, miért nem ismert Moldvában a mese kifejezés. Talán azért nem, mert a moldvai magyar népcsoport és a Kárpát-medencei magyarság között mind az ideológiai, mind a kulturális, mind pedig az intézményes kapcsolatok – amelyek egyébként is igen halványak voltak – fokozatosan megritkultak, majd teljesen megszűntek. Ugyanakkor ez a körülmény – ti. az elszigeteltség – nem bizonyíték arra, hogy a magyarság többi területén a mese eredeti neve a beszéd lett volna, bár a folklorista Faragó József azon az állásponton volt, hogy nemcsak Moldvában, hanem Székelyföldön, továbbá a magyar nyelv más peremterületein is (pl. Fogaras térségében) ismert volt a beszéd szó mese jelentése,³ amit mára mindenütt kiszorított a mese, népmese kifejezés, egyetlen térség, és pedig Moldova kivételével. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* szerint a beszéd „a magyarba egy közelebről meg nem határozható szláv nyelvből került át »beszéd, szó« jelentéssel”.⁴ Tudjuk, hogy a mese szó alapjelentése több nyelvben az „elmondani”, „beszélni”, „mondani”, sőt a „hazudni” igékhez kapcsolódik.

Moldvában tehát a mese: *beszéd*, de nem minden beszéd műfaji értelemben is mese. Amennyiben a kifejezés nem egyértelműen a (nép)mesére vonatkozik, a köznyelv jelzővel különbözteti meg az egyébként *pletykát*, *közmondást* vagy egyéb *elbeszélést* is jelentő beszéd kifejezést. A térségben a „mesebeszéd” további szinonim fogalmai is ismertek és használtak, ilyen a *régi beszéd*, *öreges beszéd*, *hazudozás*, *nagyotmondás*, *lelés* (azaz: kitaláció, kilelés), valamint a román „*po-veste*”.

A *beszéd* tehát több műfajt is jelöl, ám mindegyik lényege a szóhoz, *szóbeliséghez*, végső soron a beszédhez, beszélgetéshez való kötöttség. Ez azért is fontos, mert Moldvában a „mesemondás” legfontosabb közege a *guzsalyosság*, azaz a *fonó* volt, de nemcsak a guzsalyosság, hanem egyéb munkafolyamatok (házépítés,

kukoricafosztás, állatok legeltetése stb.) is, ahol a mesemondás a *beszélgetés* egyik eszközének számított.⁵ Szóljon bármiről is, legyen bármilyen típusú is a beszéd/mese szorosan kapcsolódik a valósághoz, az élethez, a közösséghez/közönséghez és az egyénhez. Ezt az állítást a mese két fontos egykori funkciójának a közelebbi ismertetése révén szeretném alátámasztani. A terep, ahol ilyen irányú vizsgálatokat végeztem a moldvai Magyarfalú.⁶

A feltárt adatok tükrében úgy tűnik, Magyarfaluban a beszéd egy olyan közeg/médium volt, amely segítségével a mesemondó a mesén túl egyéb, a közösséget közvetlenül érintő üzenetet is közölt a hallgatósággal, ritkábban információt, gyakrabban kritikát fogalmazott meg. Jól kifejezi ezt a mesemondók azon mondása miszerint: „a beszédbe sok fejverés van!”, azaz a meseszerkesztés és a mesemondás komoly szellemi erőfeszítést igényel. De ezt mutatja az is, hogy a mesemondók magukénak érezték a történeteket, gyakran egyes szám első személyben meséltek, továbbá az a körülmény, hogy sűrűn kiléptek a meséből, kommentárokat fűztek egy-egy epizódhoz, minősítették a szereplők cselekvéseit stb. A társadalomkritika megfogalmazásának, kifejezésének legalkalmasabb eszköze a *párbeszéd* volt, ahol a jó képességekkel bíró mesemondó már a hangszínnel, a hangsúllyal is utánozott valakit, üzent valamit. A magyar folklorisztikában több olyan mesemondót ismerünk, akik küldetésként élték meg mesemondói tehetségüket.⁷ A kimagasló előadói képességekkel bíró magyarfalusi mesemondók között is volt olyan, aki a mesemondást valósággal a népoktatás eszközének tekintette. A magyarfalusiak emlékezetében a legjelesebb mesemondó egy bizonyos Pogár Mihály volt, aki nemcsak mesetudásáról, hanem vallásosságáról is híres volt. Az adatok tükrében úgy tűnik Pogár Mihály olykor „prédikátor” szerepben lépett fel, ami a korabeli missziós körülmények között szinte indokolt is volt.⁸ Pogár Mihály a mesemondás során közvetítette az írástudatlan hallgatóságnak a bibliai, népi biblikus történeteket, ismereteket,⁹ ami némi magyarázattal szolgál arra nézve, hogy mi az oka annak, hogy a moldvai magyar folklórban meglehetősen gazdag a népi biblikus hagyomány. Ha ehhez hozzávesszük azt a tényt, hogy a moldvai magyar népmesék között kevés a tündérmese, a közreadott mesék többsége tréfás mese, amelyeknek hol a nevetetés, hol pedig az okítás volt a céljuk, akkor azt látjuk, hogy a mese, a beszéd funkciói valójában funkciókörök, ahol a kritika, a nevelés, okítás vagy éppenséggel a szórakoztatás nem válik el élesen egymástól. Maga a hallgatóság sem különült el sem kor, sem nem szerint, hiszen egy-egy guzsalyosság alkalmával minden korosztály képviseltette magát, a mesékből ki-ki annyit értett meg, amennyit tudott vagy akart.

Érdekes, hogy Moldvában nem csak a mese, a *monda* kifejezés sem ismert, a monda jelölésére ugyancsak a beszéd szó használt.¹⁰ A folklorisztika meghatározása szerint a monda prózai elbeszélő műfaj, ami egy nép történelmi–földrajzi ismereteit, természeti tudását, világképét, hiedelmeit tartalmazza, és pedig költőileg megformált epikus történetek formájában. Egy olyan kulturális közegben, mint amilyen Magyarfalú is, különös fontossággal bír a monda, még inkább annak egy szűkebb csoportja, az *eredetmonda*. Ide kapcsolódik a beszéd másik funkciója vagy funkcióköre, amiről szólni szeretnék.

Az eredetmondák olyan epikus alkotások, amelyek a világ és a benne lévő dolgok teremtéséről és keletkezéséről, tulajdonságaik eredetéről, változásaik okáról szólnak. Különösen jelentősek a biblikus eredetű és apokrif népi szövegek, ame-

lyek a világ teremtését és berendezését magyarázzák a Bibliára épülő, ám a keresztény kultúrán kívüli elemeket és motívumokat is tartalmazó elbeszélések formájában. Egy olyan közegben, ahol a társadalmi együttélést szabályozó normákat, a világgépet stb. nem az egyházi és nem is az állami intézmények közvetítik és működtetik, hanem a hiedelmek és a szokások, az előbb említett mondáknak meghatározó szerep jut. A néprajzi kutatás régen kimutatta, és ezt magam is így tapasztaltam, hogy az eredetmonda-szövegek mögött „*határozottan körvonalazható értékrend húzódik, amely a mindennapi életbe való viselkedéshez útmutatást ad*”; azt is tudjuk, hogy „*ezek olyan értékek, melyeket a paraszti sorban élő emberek nap nap után elfogadni kényszerültek, függő helyzetük következtében, s a falu zárt közösségén belüli szigorú szabályok kötelező érvénye miatt*”.¹¹ A népi, bibliai történetekből inspirálódó etiológiai elbeszélésekben a cél nem a történeti ismeretek közlése, hanem a *világkép*formálás.¹² Az eredetmondák világgépformáló szerepe nem csak a bibliai történetek esetén meghatározó. A mese a képzelte világban, az Óperenciás tengeren túl, távoli helyen játszódik, és időtlen; a mondát viszont helyhez és időhöz kötik, és hitelesítő jegyekkel látják el.¹³ A hangya valóban létezik, tehát egyszer valamikor létrejött, megteremtődött, így a hangya létrejöttéről szóló történetben is hinni kell.¹⁴ Az eredetmondák meseszerűsége, csodajellege és profánsága (hiszen benne nem az istenekről, hanem az emberekről, a világ jelenségeiről van szó) jól befogadható a gyermek számára is. Az egyháznak nem kis erőfeszítésébe került a hiedelemmondák teológiai dogmákkal való kiegészítése, maradéktalanul azonban mégsem tudta átfőrdni ezt a hagyományt, világgépet; a két – népi és egyházi – hagyomány ma is egymás mellett él. Jézus Krisztus ugyan Isten erejéből született, de Máriát csak megcsíphette a méh, vagy Mária csak megszagolhatta a fehér liliumot, valahogy így foghatott meg Jézus, éppen ezért a méhviasz és az abból készült gyertya és persze a lilium is szent tárgy, amit Moldvában különféle gyógyító és védekező eljárásokban előszeretettel használnak.¹⁵

A beszéd mint fogalom és mint műfaj akkor szorult háttérbe, amikor 1. megszűntek az előbb említett társadalmi funkciói (kritika, okítás, szórakoztatás, világgépformálás) és 2. megjelent az íráshoz kötött mese és vele együtt a román „poveste” kifejezés. Természetesen a tévé és a rádió – és Moldva esetén tegyük hozzá: az iskola – is hozzájárult a mese és a mesemondás háttérbe szorulásához.¹⁶ A néprajzi közleményekből ugyanakkor tudunk olyan esetekről is, amikor Moldvában a hatóságok tiltották a társas összejöveteleket.¹⁷ Ez a körülmény némi magyarázatot ad arra a kérdésre, mi az oka annak, hogy Moldvában ma csak az idősek ismernek egy-egy mesét. A beszélgetés, mesemondás társadalmi közegeinek a felszámolásával párhuzamosan a mese hagyományozódásában is törés állt be, aminek következtében néhány idős kivételével Magyarfaluban – és a szakirodalmi adatok szerint a moldvai magyarok általában – meglehetősen kevés mesét ismernek.

A modernizációs folyamatok hatására a hagyományos életmód is átalakult. Az életmódváltással törvényszerűen megváltozott (tulajdonképpen ritkult) a közösségi összejövetelek ideje, helye és formája; a személyközi társalgások témái között pedig egyre nagyobb teret kap a közösséget közvetlenül érintő kérdésekről szóló *beszéd*ek, azaz *hírek* kibeszélése. Ebben a kontextusban ki kell emelni a közösségből idegen közegbe, külföldre került személyek életéről szóló történeteket, amik az egykori mesehagyományhoz hasonlóan, fontos üzenetközvetítő és világgépformáló médiumként funkcionálnak ma Magyarfaluban.

Végül, összegző jelleggel, néhány gondolat a mese(mondás) mai helyzetéről. Magyarfaluban a gyermekek jóformán csak a román *poveste* kifejezést ismerik és használják, ami a műfaji értelemben vett mesét jelenti, és amit mesefilmeken néznek meg vagy mesekönyvekből olvasnak el ők maguk, vagy nagyobb testvéreik, szüleik olvasnak fel számukra. Terepmunkám során azt tapasztaltam, hogy a *mesemondók* rendszerint a nagyszülők (férfiak és nők egyaránt), számuk nehezen határozható meg, de az megállapítható, hogy a számuk alacsony. A *mesehallgatók* az unokák, 12-13 éves korig, ám bizonyos szituációkban (pl. színpadi előadások esetén) minden korosztály képviselteti magát. A mesehagyományozás folyamatában a szülői láncszem kimarad, a szülők mesetudása – vélhetően – passzív. A mesemondók *kétnyelvűek* (román, magyar), a mesehallgatók nem minden esetben azok, általában román, ritkábban magyar nyelvűek. A kétnyelvűség miatt nehéz eldönteni a mesék forrását, ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy a mesét nem könyvből tanulják, a mese családi hagyományként él tovább, a mesemondók rendszerint saját nagyapjuktól örökölték ezt a tudást. Olyan is előfordul, hogy a mesemondó Erdélyben szolgasággal eltöltött éve alatt tanulta meg a mesterséget. A férfi mesemondók közül többen a katonaságnál gyarapították meserepertoárjukat. Meglepő, hogy a módosabb családok körében az élő mesemondás szinte teljesen hiányzik. A mesemondás *helyszíne* spontán adódik vagy rendezvényhez (színpadhoz) kötött, így a mese elhangzása közkívánatra vagy szervezett formában, műsor keretében történik. Ami a *mesék típusát* illeti, Magyarfaluban többnyire tündérmesék, tréfás elbeszélések, állatmesék és mondókák, valamint mondák ismertek. A mese, a mesemondás hű kísérője a találós kérdés, amelynek funkciója az, hogy a lankadó érdeklődésnek új lendületet adjon.¹⁸ A mese műfaját a család történetek, és mint említettem, a közösség elszármazottjairól szóló anekdoták váltják fel. Tulajdonképpen az egykori, téli időszakra jellemző közösségi összejövetelek és mesemondó alkalmak helyére a nyári hagyományörző rendezvények lépnek. A nyár lesz a tágabb közösségre kiterjedő mesemondó, mesehallgató, mesehagyományozó évszak.

JEGYZETEK

- 1 Iancu–Benedek, 2002.; Iancu, 2005.
- 2 A kifejezés a Pozsonyban kiadott, *Királyi Beszélgetéseknek, nem különben Frantzia Példa-beszédeknek öszve szedegetése...* című könyvben szerepel.
- 3 Faragó, 2003. 5.
- 4 Benkő, 1967. I. 289.
- 5 Vö. Faragó, 2003. 8., 15. Lásd még Lammel–Nagy, 1995. 313.
- 6 A magyarnyelvű, római katolikus vallású Magyarfalu a moldvai Szeret folyótól keletre, Bákó (Bacău) megye délkeleti sarkában helyezkedik el. A székely nyelvjárású, székelyes csángó (eredetű) falut ma mintegy 1400-an lakják
- 7 Cifra János mesemondó így vall magáról: „*Arra születtem, hogy a fiatalságot növeljem. Kérem az íróit is, ha már hozzák (a mesémet), akkor elejétől végig, mert ha nem, akkor nem vagyok megnyugodva (...)* a nép tudomást szerezzen, ha meghalok, hogy még voltam egy ember; olyan, hogy mesemondásba költőnek nevezhettem volna magamat”. Nagy, 1991. 7. Vö. Lammel–Nagy, 1995. 312.

- 8 Az 1960-as évek közepéig Magyarfalú egyházi ellátása a közel harminc kilométerre fekvő Valeni plébániaközpontból történt, ami azt jelenti, hogy a plébános egy-két-három havonta látogatott el a faluba, kiszolgáltatta a szentségeket és misét mutatott be. A helyi plébánia megalakulásáig a helyi vallási életet a faluban élő, anyanyelvű kántor vezette.
- 9 Baka András mesemondói és kántori szerepköre is összefonódott. Faragó, 2003. 9. Lásd még Nagy, 1991. 19.
- 10 A monda szó mese jelentését a XIX. század közepéig megőrizte, Erdélyi János gyűjteménye (1846–1848) például *Népdalok és mondák* címmel jelent meg. Erdélyi, 1846–1848.
- 11 Lammel–Nagy, 1995. 311.
- 12 Vö. Rózsa, 1977. 15–16.
- 13 Vö. Nagy, 1991. 15.
- 14 Dömötör, 1987. 12. Vö. Nagy, 1991. 24.
- 15 Lásd: Iancu–Benedek, 2002. 62–63.
- 16 Nagy Olga híres felfedezettje, Cifra János gyakran panaszkodott arra, hogy mesemondói pályafutásának véget vetett a tévé. Nagy, 1991. 12.
- 17 Lásd pl. a diószényi Baka András mesemondó visszaemlékezése. Faragó, 2003. 8.
- 18 Találós kérdések. Lásd pl. Iancu–Benedek, 2002. 77–78.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Adamik Tamás (szerk.), 1997: Apokrif iratok. Apokalipszisek. Budapest
- Benkő Lóránd (főszerk.), 1967: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I. Budapest, 289.
- Dömötör Tekla, 1987: Előszó. In: Salamon Anikó: Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák. Budapest
- Erdélyi János, 1846–1848: Népdalok és mondák. Budapest
- Faragó József, 2003 (2005): Baka András tréfás beszédei. Moldvai csángómagyar népmesék. Kolozsvár
- Iancu Laura, 2005: Az Aranyréce. Mesék Moldvából. Dala Sára (szerk.), Budapest
- Iancu Laura–Benedek Katalin, 2002: Johófiú Jankó. Magyarfalusi csángó népmesék és más beszédek. Budapest–Velence
- Lammel Annamária–Nagy Ilona, 1995: Parasztbiblia. Budapest
- Nagy Olga, 1991: Cifra János meséi. Budapest
- Nagy Olga–Vöő Gabriella, 2002: Havasok mesemondója. Jakab István meséi. Budapest
- Ortutay Gyula, 1982: Nyíri és rétközi paraszttmesék. Budapest
- Rózsa Huba, 1997: Kezdetkor teremtette Isten. A bibliai őstörténet magyarázat (Ter. 1–11.). Budapest

Iancu Laura

Zsámboki László
(1935–2012)

Zsámboki László 1959-ben érkezett az akkori miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemre frissen megszerzett jogi diplomájával. Két évig az egyetemi könyvtár tudományos munkatársaként dolgozott. A szíve ugyanis mindig a humán tudományok felé vonzotta. 1961-ben, amikor a Kohómérnöki Kar dékáni hivatalában dékáni titkár, majd hivatalvezető lett, sem szűnt meg ez irányú érdeklődése, hiszen 1965-ben második diplomáját könyvtári ismeretekből szerezte. Majd amikor az egyetem könyvtára 1969-ben új, impozáns épületbe költözött, tudományos főmunkatársként ő is ennek az intézménynek lett újra dolgozója.

Még a kari szolgálat alatt megismerkedett azokkal a professzorokkal, akik az egyetem selmeci múltjára megbecsüléssel tekintettek vissza, történetének feltárására mint bánya- és kohómérnökök vállalkoztak. Közülük Gyulay Zoltán professzor lett az ifjú Zsámboki László példaképe: Gyulay alapossága, pontossága megerősítette saját ez irányú jellemvonásait is. Az ő ösztönzésére kezdte el az akadémia selmeci korszakának könyvállományát föltárni, helyreállítani és rendezni. Az új könyvtárépület kiállítótermében berendezett, általa feltárt Selmeci Műemlék-könyvtár mind a mai napig az egyetem büszkesége, egyben a magyar műszaki felsőoktatás-történet első, ma már muzeális védettségű szakkönyvtára. 1976-ban jelent meg a műemlékkönyvtárról szóló összefoglaló műve.

A könyvtár feldolgozása egyben az egyetemtörténet feldolgozására is ösztönözte. Ezzel kezdetét vette az egyetemtörténeti, tudománytörténeti és könyvtártörténeti tanulmányai sorának megírása. Egyre pontosabban látta, hogy eredeti levéltári források nélkül nem lehet az Alma Materről hiteles, a régieket meghaladó történetet írni. Ezért 1982-ben kezdeményezte az egyetem vezetésénél az egyetemi levéltár létrehozását, és ezáltal a selmeci akadémia alapvető iratainak közvetlen Miskolcra hozatalát. 1986-ban pedig az Egyetemi Múzeum megalapításának minisztériumi engedélyeztetése is neki volt köszönhető. E közgyűjtemények vezetőjeként további lehetőségek nyíltak meg arra, hogy a 250 éves bányamérnök- és kohómérnök-képzés évfordulóján egy új szintézis jelenjen meg az ő tollából 1985-ben. Ez volt a *Selmectől Miskolcig* című könyve. Kutatásainak, valamint a soproni egyetemi könyvtárral kialakított jó munkakapcsolatainak volt köszönhető, hogy 1983-ban megjelenhetett *A selmezbányai akadémia oktatóinak lexikona* című életrajzi, bibliográfiai műve.

Egyetemtörténeti kutatásai mellett a '80-as években megindulhatott a magyar bányászattörténettel foglalkozó átfogó és résztanulmányainak sorozata. A montanisztikai kutatások kapcsán az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület történetét is feldolgozta; a szakmai szervezettel mindvégig élő kapcsolata volt, kölcsönös megbecsülésben.

1996-tól immáron a Könyvtár, Levéltár, Múzeum főigazgatójaként új lendületet kaptak az egyetemtörténeti és montanisztikai kutatásai. Ennek az időszaknak fontos mérföldköve volt 2002-ben annak a megállapodásnak az aláírása, amely a selmecbányai akadémia tényleges és szellemi örökösei közös múltjának együttes megbecsülésére jött létre, összehozva ezzel több magyarországi, szlovákiai és ausztriai felsőoktatási intézményt.

A 2005-ben történt nyugállományba vonulása nem törte meg a kutatói kedvét, hiszen címzetes könyvtári főigazgatóként a régóta dédelgetett kutatási tervek, a korábban elkezdett, de be nem fejezett témák újra előkerültek. A legfontosabbak között tartotta számon azoknak a selmeci akadémistáknak a megbecsülését, akik a magyar hazáért hozott véráldozatban tűntek ki 1848/49-ben. Időt és fáradságot nem ismerve olvasta végig a különböző '48-as visszaemlékezéseket, adatokat keresve a selmeci akadémisták tevékenységére. Nagy fájdalomunk, hogy ebben a gyűjtőmunkában a végleges tisztázásra már nem jutott idő, mint ahogy Kunoss Endre, a bányászhimnusz szerzője életrajzi adatainak pontosítására sem.

Évtizedeken át tartó tudományos kutatói tevékenységének elismeréseképpen számos szakmai kitüntetésben részesült. 1987-ben megkapta a könyvtárosok és levéltárosok részére alapított magas szakmai elismerést, a Szabó Ervin Emlékérmet. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület aranygyűrűs tiszteleti tagjául választotta 2003-ban. A Miskolci Egyetem a Signum Aureum Universitatis éremmel tüntette ki. Az Alma Mater városának, Selmecbányának kitüntetését a város ezüstérmének és díszfokosának jelképeiben kapta meg.

Milyen ember is volt Zsámboki László? Egy 1958-as, jogi kari jellemzésében ezt olvashatjuk:

„Jó képességű, gyors felfogású, eszes ember. Ami érdekli, azzal sokat foglalkozik, precíz munkára képes. Barátságos, kedves modorú, munkájában gondos, komoly gondolkodású. Társai szeretik, a közösségi munkából kiveszi a részét.”

Mi, akik hosszú éveken át közvetlen munkatársai voltunk, személyesen tapasztalhattuk, hogy ezek a fiatalkori jellemvonások élete végéig megmaradtak. A selmeci hagyományokat nemcsak kutatta és ismerte, de művelte is. Életvidám ember volt. Közvetlen munkatársainak a 2000-es években azt mondta, hogy ő boldog ember, mert egész életében azt a munkát végezte – a történeti kutatást –, amit szeretett és amiben igazán örömet lelte.

Zsámboki László földi pályafutása véget ért, de itt marad szellemi öröksége, amit ránk hagyott. Az a szellemi örökség, amely kitartóan képviselte az 1735-től kezdődő magyarországi bánya- és kohómérnökképzés folyamatosságának megbecsülését az egyetem falain belül, Magyarországon és külföldön egyaránt, szüntelenül emlékeztetve mindnyájunkat arra, hogy a múlt megbecsülése nélkül nem lehet az egyetemnek sem jelene, sem jövője.

Szendi Attila

**Pápayné
Kemenczey Judit
(1936–2011)**

Mély megrendüléssel fogadtuk a hírt, hogy Pápayné Kemenczey Judit, szolnoki könyvtári kollektívánk egyik meghatározó személyisége az 1955 és 1992 közötti években, múlt év december 6-án váratlanul eltávozott közülünk. Néhány napja még részt vett egy rendezvényünkön, a halála előtti napon is telefonon beszélünk vele. Betegségekkel küzdött, de hirtelen elhunyt mindnyájunkat váratlanul ért.

Ahhoz a könyvtáros nemzedékhez tartozott, amely aktív éveinek egészét a Szolnok Megyei Verseghy Könyvtár munkatársaként töltötte el, itt kezdte pályáját, abszolválta egyetemi tanulmányait, érte el pályafutása csúcsát és a nyugdíjas kort. Nem könyvtárosnak készült pedig. Minden vágya az volt, hogy orvos lehessen, a Rákosi-érában azonban polgári származása miatt (az édesapja kisiparos volt, gyönyörű bútorokat készített) nem kerülhetett be az egyetemre. Harmadik gimnazista korában mint osztályidegent a DISZ-ből is kizárták. De Kemenczey Judit másik pályán is tudott bizonyítani.

Sokoldalú tevékenységét néhány mondatban összefoglalni: megoldhatatlan feladat. 1955-ben az önállóuló gyermekrészleg kialakítását, majd vezetését bízták rá. 1973-ig vezette a gyermekkönyvtárat, amikortól is igazgatóhelyettesi beosztásban, 1991-ben rövid ideig megbízott igazgatóként működött. A gyermekkönyvtári állomány tematikus feltárásának, fejlesztésének irányítása mellett gyermekirodalmi és olvasás-lélektani kutatásokat folytatott. Rendszeresen publikált szakmai folyóiratokban, kiadványokban. Írásai megjelentek a *Könyvtárosban*, később a *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtárosban*, a *Könyvtári Figyelőben*, az *Együttben*, a Verseghy és az Országos Széchényi Könyvtár füzeteiben, a Magyar Olvasástársaság kiadványaiban, a Helikon Kiadó *Gyermekirodalom* című kötetében, napilapokban. 1984-től öt éven át (megszűnéséig) szerkesztette az *Együtt* című kiadványt, a Szolnok megyei könyvtárak együttműködési körének híradóját. Az *Egri csillagok* című Gárdonyi-regény befogadásvizsgálatának anyagát (amelynek kutatását Pápayné Kemenczey Judit tervezte és irányította) a Tankönyvkiadó jelentette meg.

Országos és nemzetközi szakmai továbbképzéseket szervezett, ahol mint előadó is gyakran részt vett. Főiskolán oktatta a gyermek- és iskolai könyvtári munkát, nyugdíjba vonulása után is előadott a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Karán. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciójának alapító tagja és alelnöke, majd elnöke volt 1994-ig, 1986-ban egy cikluson át az országos szervezet alelnöki tisztét is betöltötte.

Nevéhez fűződik az 1976-ban meghirdetett, 1987-től országossá bővült Verseghy Ferenc nyelvművelő verseny megálmodása és megszervezése, amelyhez 1989-től a szomszédos országokból, majd Svédországból is csatlakoztak résztve-

vő diákok. Később a Verseggy-verseny bővítéseként a hazai és határon kívüli résztvevők egyhetes nyelvi–művelődési táborban tanáraikkal készülhettek fel a döntőre. Az 1990-es évek elejétől az általános iskolai tanárok is pályázat keretében mutathatták be a nyelvtanítást megújító, játékos, a 10–14 évesek életkori sajátosságainak megfelelő módszereiket, majd az 1993 őszén megindított Verseggy Akadémián, négy féléves kurzuson gazdagíthatták anyanyelv-tanítási módszertani ismereteiket. Pápayné könyvtárunk névadójának kultuszához a másik (a tudományos kutatói) vonalon is hozzájárult: előadott a Szolnokon rendezett Verseggy tudományos ülésszakok egyikén, s ő állította össze a Verseggy Ferenc-ábrázolások képes albumát.

Szakmai kvalitásai mellett kiváló emberi tulajdonságokkal bírt. Kitartó, céltudatos vezető volt. Megtalálta s méltó feladatokkal inspirálta tehetséges munkatársait, felkarolta jó kezdeményezéseiket. A nehézségek sem tántorították el, megbirkózott velük. Ezt tette családi és baráti körben is. Helyt állt férje, két gyermeke, unokái mellett. Fáradtságról nem beszélt, gyengeséget nem mutatott, betegsége alatt sem panaszkodott soha.

A kiváló szakembert, a szeretetreméltó és segítőkész kollégát nemcsak közvetlen, hanem országos viszonylatban is jelentős számú munkatársai szintúgy tisztelték és szerették. Elvesztése mindannyiunk közös fájdalma.

Rékasy Ildikó

* * *

Megdöbbenve olvastam a KATALISTen, majd Rékasy Ildikó megemlékezésében a szomorú hírt, hogy 2011. december 6-án, 75 éves korában elhunyt Pápayné Kemenczey Judit, a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár volt gyermekkönyvtárosa, igazgatóhelyettese.

Felsejlett előttem kedves, mosolygós arca, mindig elegáns, magas alakja, visszafogott, de határozott egyénisége. Minthogy veszprémi vagyok, nem voltam közvetlen munkatársa, de a gyermekkönyvtárak ős- és hőskorából az elsők között jut eszembe a neve. Hirtelen barátokat, társakat keresek, olyanokat, akikkel közös ismerősünk volt, akikkel „félszavakból” is megértjük egymást és osztozhatunk a veszteség szomorúságában. De vajon mennyit tudnak róla a mai könyvtárosok? A megváltozott társadalmi és könyvtári körülmények között megértik-e azt a lelkesedést, kitartó, fáradhatatlan munkát, amit Judit és nemzedéke a gyermekkönyvtárakra fordított a múlt század második felében?

1955-ben bízták meg a szolnoki gyermekkönyvtár megszervezésével és vezetésével, és hamarosan országosan közismertek lettek eredményei és nagyszerű ötletei. Példát mutatott a szolnoki gyermekkönyvtárral, amelyet köztudottan igazi gyermekbarát részleggé alakított. N. Rác Aranka és Kepes Ágnes után ő volt az, aki igazán fontosnak tartotta a gyermekkönyvtárak fejlesztését, és hogy ott jól, speciálisan képzett könyvtárosok dolgozzanak. Később, igazgatóhelyettesi minőségében is mindent elkövetett a gyermekkönyvtárakért. Sokszor figyelmeztetett arra, hogy helytelen gyakorlat mindig a legújabb, kezdő kollégát a gyermekkönyvtárba tenni, oda nagyon is jól képzett, tapasztalt könyvtárosok kellenek, hogy az olvasóvá nevelés fontos munkáját eredményesen végezhesék. Az általa szerkesztett *Együtt* című helyi szakmai folyóirat indított vitát a gyermekkönyvtárakkal kapcsolo-

latos alapfogalmak tisztázására. Az írásnak országos visszhangja lett, ebben magam is részt vettem a *Könyvtáros* hasábjain. Aktívan vett részt évtizedeken keresztül a gyermekkönyvtárosok képzésében, továbbképzésében és az MKE Gyermekkönyvtári Szekciója munkájában. Tapasztalatai ezeken a fórumokon, majd a hazai és nemzetközi konferenciákon és a szakirodalomban váltak közismertté és közkinccsé.

Gyakran találkoztunk a Gyermekkönyvtári Szekció összejövetelein, amelynek alapító tagja, majd húsz évig elnöke volt. (Egy ciklusban az MKE alelnöki tisztét is betöltötte.) Többek között N. Rácz Arankával, Kepes Ágnessel, Ballér Endrénével, Kerekes Pálnéval, Károlyi Ágnessel, Kovács Máriával, Kiss Györgynével, Sáráné Lukátsy Saroltával, Hargitai Nándornéval, Mónus Ferencnével együtt bábáskodott a szekció megteremtésén. Mert kellett és volt egy csapat! Nem „dísz” elnök volt, hanem alkotó, szervező, a munkában előljáró vezető. Nagy Attila emlékszik rá, hogy előkészítő, szervező munkája során rendszeresen megkereste és kikérte a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársainak véleményét, tanácsát, de mindig volt saját koncepciója. Nem elégedett meg az előadók meghívásával, hanem szoros kapocsként kötötte össze előadásait a gyermekkönyvtárosok gyakorlati világával, alkotótársként közvetített közöttük. Eredeti módon, kritikusan gondolkodott, vezette a vitákat, üléseket. *„Alapvetően csendes természetű volt, de határozott azokban a dolgokban, melyekről meg volt győződve”* – írja róla Ramháb Mária. Csak néhány évvel volt idősebb az én korosztályomnál, mégis mindannyian felnéztünk rá, etalon volt a gyermekkönyvtári szakmában.

Lelkesen támogatta a régiós gyermekkönyvtári továbbképzéseket. Tájékozott volt a témák és az előadók sokaságában, ő maga is gyakran vállalt előadásokat. Ilyenkor sosem mulasztotta el az elmélet és a gyakorlat összekapcsolását. Egy alkalommal engem is meghívott Szolnokra (majd Törökszentmiklósról) bemutató foglalkozást tartani. Emlékszem kedves hangú levelére, a szervezés gondosságára (gépkocsi az állomásra, kávé, a szükséges segédesszközök előkészítése stb.), és arra, hogyan oldotta az idegen közeg miatti izgalmamat, és hogyan biztatott.

Érdeklődése és figyelme középpontjában mindig a gyerekek álltak. Sokszor kiállt az érdekükben: a Gyermekkönyvtári Szekció tekintélyével, előadásaival, kutatásaival, írásaival. Sok publikációja közül csak azt a nagyszerű, átfogó elemzést idézem, amely 1986-ban jelent meg a *Könyvtári Figyelőben Gyermekkönyvtáraink helyzete* címmel. Írása Rácz Aranka korábbi (1959), majd Kovács Mária későbbi (1998) országos értékelésének sorába illeszkedik. A tanulmány nemcsak alaposága, körültekintő elemzése, táblázatai és grafikonjai miatt jelentős és emlékezetes, hanem bátor kritikájáért is, amellyel a hivatalos dokumentumokról véleményt mondott, és rámutatott, mekkora szakadék van a deklarált elvek és a valóság között. Azzal zárta írását, hogy *„nem a gyerekkönyvtárosokért, nem nagyobb megbecsülésükért, nem a hátrányos helyzetű gyermekkönyvtárakért és elismerésükért szólunk, hanem a gyerekekért. A jövődő olvasó–művelődő nemzedékekért”*. Vajon ma ki ébresztgeti ilyen hévvel és hozzáértéssel a szakma és a felügyelet lelkiismeretét a témában?

Emlékszem az *Egri csillagok* befogadásvizsgálatára, amelyet Katsányi Sándor indított és irányított 1983–1985 táján, és amelynek sikeréhez Judit megbízhatósága, pontossága, íráskészsége jelentősen hozzájárult. Magam is részt vettem interjú készítésében (nagyobbik fiam a vizsgált korosztályhoz tartozott), ma is fel tu-

dom idézni a kutatás szellemi izgalmát, és a résztvevők jó hangulatú műhelymunkáját. Pályafutása során mindig visszatért a gyermekirodalomhoz és befogadásához. 1979-ben a Nemzetközi Gyermekév alkalmával *Gyermekirodalom és olvasói* címmel hirdetett pályázatot vezetésével a Gyermekkönyvtári Szekció, 1992-ben pedig *Egy pályázat eredményei* címmel ő számolt be két szekció közös felhívására beérkezett 80 pályamű tanulságairól. Foglalkoztatta és kutatta a népmese, valamint az első olvasmányélmények hatását a gyerekekre és olvasási kultúrájukra. Nagy sikert aratott a HUNRA sárospataki konferenciáján *Az első olvasmányélményem, és akinek köszönhetem* című előadása, amely a 10–14 évesek körében végzett újszerű szempontokat érvényesítő olvasmányvizsgálat eredményeiről számolt be, és később, 1999-ben megjelent a *Segített a könyv, a mese* című tanulmánykötetben. Nem is lehet tudni, honnan volt ennyi mindenre energiája és ideje! De nemcsak a szépirodalmi olvasmányok érdekelték: 1990-ben jelent meg Komáromi Gabriella szerkesztésében a *Gyermekirodalom* című alapmű, amelyben az ismeretterjesztő gyermekkönyvek című fejezetet Pápayné írta. Nagy jelentőséget tulajdonított az olvasótáboroknak, ahol a résztvevők „közösén keresték az irodalom, a képzőművészetek és népművészet, a társadalom és a nemzet történetében” az értékeket, ahogy a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 1993. 10. számában megjelent *Gyerekek, ifjúság és a művészetek* cikkében írta. Arra kereste a választ, hogyan kelthetnék fel a könyvtárak a gyerekekben a művészetek iránti érdeklődést.

Nemzedékeket tanított nemcsak szakmai ismeretekre, hanem a könyvtári hivatás szeretetére, egyben elindította őket a közös gondolkodás útján. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ gyermekkönyvtári tanfolyamára Varga Károlyné (Tapolca) úgy emlékezik, hogy előadásaiban az elmélet és gyakorlat mindig jó arányban szerepelt, mert példáit saját tapasztalataiból merítette. Fontosnak tartotta, hogy a könyvtári ismeretek az iskolai oktatásba is bekerüljenek. „Halk, de érthető beszédét, kedves, mosolygós arcát” tanítványai sem felejtik el. Haláláig tanított a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Karán olvasáslelektant és olvasáspedagógiát.

A hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján a gyermekkönyvtárosok gondolkodásának középpontjába a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek kerültek. Rengeteg energiát fordítottak a csoportos foglalkozásokra, ugyanakkor kialakult módszertanuk még nem volt. A Gyermekkönyvtári Szekcióban vetődött fel, hogy meg kellene mutatni a könyvtárosoknak és a pedagógusoknak, hogyan képzeljük ezek tanítását. Persze nyilvános szereplésre, bemutatóra nem szívesen vállalkozott senki. Judit ebben is jó példával járt elől, hiszen ő mindig kereste és vállalta az új kihívásokat. Foglalkozás-sorozatot tervezett és vezetett az 1981/82-es tanévben a Magyar Rádió iskolarádió műsorában. A forgatókönyveket *Könyv-Tár. Könyv- és könyvtárhasználati órák* címmel 1985-ben adta ki közösen a KMK és a Versey Ferenc Megyei Könyvtár. Példa és bizonyítás volt ez a vállalkozás: így is lehetne, így kellene!

1994-ben *Egy tantárgyközi feladat: az olvasás* témakörben rendezett konferenciát a HUNRA és az MKE két szekciója Székesfehérvárott, ezen Pápayné *Miért fáj a mosónők feje a vasalástól?* címmel tartott előadást. A konferencia anyaga *A többkönyvű oktatás felé* címmel jelent meg 1995-ben, Nagy Attila, Tökéczki László, O. Fodor Mária, Tóth Dezső, Szász Ilona, Balogh Mihály és mások társszerzőségével.

Ő volt a kitalálója, és harminc éven keresztül a szervezője a 10–14 évesek Verseggy-nyelvművelő versenyének, amely kezdetben (1976-ban) Szolnok megyei, 1984-től országos hatókörűvé vált. Az elődöntőket a megyei könyvtárak gyermekrészlegei rendezték, a döntőre Szolnokon került sor. Példája nyomán a szomszédos Bács-Kiskun megye is rendszeresen szervezett nyelvűvelő versenyeket. Judit másként is gondját viselte a könyvtár névadója emlékének: előadott a Verseggy-tudományos ülésszakokon, és a Verseggy-Kör ügyvezető elnöke volt.

Végül hadd' idézzem Nagy Attila szavait: „*Judit ritka kedves, okos, szeretetre méltó személy volt, nem egyszerűen kolléga, hanem megbízható szövetséges. Távozása óta gyengébbek vagyunk mi, a hazai könyvtáros- és egyáltalán az értelmiségi társadalom*”. Ramháb Mária pedig így összegez: „*Nagy egyéniség volt, kell, hogy legyenek követői*”. Úgy legyen!

Csapongó összegzésem a megrendülés pillanatának szól, a teljesség igénye nélkül. Forrása elsősorban az emlékezet és nem a pontos filológiai adatok. Köszönöm Nagy Attilának, Ramháb Máriának, Varga Károlynének és Sáráné Lukátsy Saroltának, hogy megoszthattam velük és megosztották velem Judit elvesztése miatti fájdalmunkat és emlékeinket. Bízom benne, hogy „anyaintézménye”, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseggy Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet, valamint az MKE Gyermekkönyvtári Szekciója közösen megtalálják a módját, hogy Pápayné Kemenczey Judit életéről, munkásságáról pontos összegzés készüljön, méltó emléket állítva kiváló személyének és gazdag, sokoldalú életművének.

Drága Judit, hiányzol! Fájó és nyugtalanító a tudat, hogy nem vagy már velünk!

Balogh Ferencné

Ad fontes

Vizkelety András tanulmányai

Magyarországon a germanisztikának sok évszázados, komoly hagyományai vannak (olyannyira, hogy II. József 1784-ben az immár Pesten működő egyetem tanítási nyelvét nemcsak a németet tette meg, de a bécsi illetékességű Leopold Alois Hoffmann személyében ekkor előbb lett professzora a német nyelvnek és irodalomnak, mint a magyarnak; utóbbi első tanárául csak 1791-ben kapott kinevezést Vályi András). A jelenkori hazai germanisztika nemzetközileg is legismertebb képviselője Vizkelety András professzor, aki 2011-ben töltötte be 80. életévét, és a jeles évforduló alkalmából a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara Germanisztikai Intézetének és az MTA–OSZK Res libraria Hungariae Kutatócsoportjának munkatársai kötetbe gyűjtötték írásai egy részét. Nem ez az első tomos, amely tiszteletére napvilágot látott, 2001-ben 70. születésnapján már megjelent egy „szabályos” Festschrift, vagyis a munkásságához kapcsolódó és tanítványai, tisztelői által írt tanulmányok csokra „*swer sînen vriunt behaltet, daz ist lobelîch*”. *Festschrift für András Vizkelety zum 70. Geburtstag* címmel.

Az *Ad fontes. Válogatott tanulmányok – Ausgewählte Schriften* című, illetve alcímű ünnepi kötet Vizkelety András több mint öt évtizedes tudományos munkássága terméséből ad reprezentatív válogatást. A tanulmányok többsége külföldi szakfolyóiratokban, gyűjteményes munkákban látott először napvilágot, így most egybegyűjtve a szélesebb szakmai közönség számára is hozzáférhetővé válnak az írások. A professzort germanistaként, a középkori német irodalom és művelődés kutatójaként tartja számon a nemzetközi akadémiai világ, és az e szakterületen elért tudományos eredményeit elismerve választotta tagjai közé számos külhoni és hazai testület, köztük a Magyar Tudományos Akadémia. Vizkelety András elsősorban kétségtelenül germanista, azonban a középkori német irodalmat nem önmagáért vizsgálja. Annak a hosszú, századokra elnyúló folyamatnak a forrásait tárja fel és elemzi páratlan erudícióval, a társtudományok (kodikológia, paleográfia, liturgiátörténet, egyháztörténet, folklór, művészettörténet) eredményeinek szintetizálásával, amelynek során az egységes latin nyelvű középkori művelődésen belül elkezdett kialakulni az immár kereszténnyé lett „barbár” törzsek népnyelvi írásbelisége, és a hitélethez kötődő egyháziakon túl fokozatosan újabb és újabb, immár világi műfajokat hódított meg a nemzeti nyelvű irodalom. E tág horizontú kutatási program szükségszerűen vezetett el a középkori latin irodalom vizsgálatához és a némethez képest jelentős időbeli késéssel megjelenő magyar nyelvű írásbeliség kutatásához. Ebben az értelemben a magyarországi germanisztika a hazai művelődés jobb és mélyebb megértését szolgáló diszciplína, akár tekinthetjük „nemzeti” tudománynak is, hiszen mint Vizkelety András írja a kötetben: „*A medievisztikának már régi felismerése, hogy az európai koraközépkor története, amibe az írott*

és tárgyi kultúra is beletartozik, nem érhető meg a Német-római Birodalom története nélkül”; a latin és a német irodalom együttélésének vizsgálata „a magyar fejlődéssel összehasonlítva új megvilágításban tüntetik fel a különbségeket és a párhuzamokat” (8. p.). Saját nemzeti múltunk, kulturális örökségünk, Európában elfoglalt helyünk alaposabb megismerését jelentheti tehát a középkori latin és német irodalom, művelődés kutatása, illetve eredményeinek közreadása.

A kötet címe – *Ad fontes*, vagyis vissza a forrásokhoz, az eredeti szövegekhez – tömören és pontosan fejezi ki kutatási módszerének lényegét. Vizkelety András tanulmányai végeztével került – saját kifejezésével – „forrásközelbe”. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában kezdte pályafutását, az intézmény középkori német és latin kéziratái képezték és képezik azt a forrásanyagot, amelyet kivételes kodikológiai, paleográfiai és teológiai ismereteivel feldolgozott. A nemzeti könyvtár állománya mellett az évtizedek során szisztematikusan tárta fel más hazai gyűjtemények latin és német kódexeit, kódextöredékeit is, így napjainkban a hazai kutatók közül alighanem ő ismeri legalaposabban ezeket a forrásokat. Az általa közreadott vagy irányításával készült katalógusok megkerülhetetlen alapkönyvei itthon és külföldön a szak kutatásnak. (*Beschreibendes Verzeichnis der altdeutschen Handschriften in ungarischen Bibliotheken*. Bd. 1–2. Bp.–Wiesbaden, 1969–1973., *Mittelalterliche lateinische Handschriften der Széchényi-Nationalbibliothek*. Cod. Lat. 450–556. Bp. 2007., valamint a *Fragmenta et codices in bibliothecis Hungariae* sorozatban 1993-tól napvilágot látott kötetek.)

A kötet negyven tanulmánya nem a megírásuk időrendjében, hanem öt tematikus elrendezésű fejezetben kapott helyet. Az első két ciklusban olvasható és a középkorral foglalkozó írások képezik a kötet terjedelmének több mint kétharmadát, jól érzékeltetve Vizkelety András tudományos munkásságának súlyponti területeit. Az első rész az *Irodalmak útban a pergamen felé* – ez egyúttal az egyik közlemény címe is. A ciklus 11 írása a középkorban a szóbeliség irodalmává, lejegyzett textussá válásának folyamatát taglalja, illetve itt olvashatók a töredékkutatás kérdéseit tárgyaló és az egyes fragmentumokat elemző írások. A fragmentumkutatás ugyan már a XIX. században elkezdődött, intézményesült formája azonban csak évtizedekkel később, Mezey László kezdeményezésére szerveződött meg az 1970-es években, és az ő halála után vette át 1984-ben a *Fragmentum Codicum* munkacsoport vezetését Vizkelety András. A könyvnyomtatás és a reformáció terjedésének korában fölöslegesnek, elavultnak tekintett kódexek lapjai könyvkötő anyaggá lényegültek át és így könyvként megsemmisültek, ugyanakkor a kötéstáblákban megmaradó és az azokról leválasztott töredékek napjainkban is reprezentálják a középkori kódexállományt. Azonosításuk kivételes felkészültséget igényel, és ugyancsak ritkán, nagyon ritkán kerülnek elő teljesen ismeretlen szövegek vagy a kutatást új szempontokkal gazdagító töredékes textusok, azért erre is van példa. A ciklus több tanulmánya ismerteti a középkori német írásbeliség itthoni gyűjteményekben található töredékes emlékeit, köztük olyan kiemelkedő jelentőségű monumentumokat, mint a Kalocsán található *Cligcs-eposz* fragmentumát vagy az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött, 1985-ben beszerzett és a germanisták által az „évszázad felfedezésének” nevezett *Budapester Liederhandschrift*, egy eddig ismeretlen Minnesang-kézirat néhány fennmaradt levelét. A hazai könyvtárakban található német kéziratok és a fragmentumokat rejtő kötetek túlnyomó többsége

egyébként nem a középkorban került Magyarországra, mostani jelenlétük gyűjteményeinkben leginkább a XVIII–XIX. századi könyvgyűjtők vásárlásainak köszönhető. Különösen Jankovich Miklós szerzett meg sok német vonatkozású és nyelvű kódexet, ezek tekintélyes része a karintiai (Ausztria) Millstatt 1088 körül alapított bencés, később jezsuita kolostorából a rend feloszlatása után került a könyvpiacra. A XX. század szerencsés gyűjtője volt Varga Sándor Frigyes; hagyatékából került az OSZK állományába a híres *Budapester Liederhandschrift*. Éppen ezt a kérdést világítja meg a fejezet egyik tanulmánya (*Mittelalterliche deutsche Handschriften in Ungarn*).

A kötet második egysége a *Középkori magyar–német–latin irodalom* elnevezésű; 17 tanulmányt soroltak a közreadók ebbe a ciklusba. Az itt olvasható dolgozatok elsősorban eszmetörténeti megközelítésűek, a középkori szövegekkel mint irodalmi és történelmi művekkel foglalkoznak. Vizkelety András a középkori német és magyar irodalmi műfajok kialakulásánál és a vallásos fordításirodalom kezdeteinek összehasonlításánál figyelmeztet, hogy „nem az abszolút, hanem a relatív szinkronitás figyelembevételével” szükséges eljárni (165. p.). A német írásbeliség egyes műfajokban 300–400 évvel is megelőzte a magyart; a hazai népszerű írásbeliség némethez viszonyított késedelmes kialakulásának a kereszténység felvételének későbbi időpontján túl egyik okaként azt valószínűsíti, hogy a germán népeket térítő ír és angolszász papok sokkal nagyobb toleranciát tanúsítottak a pogány tradíciókhoz, mint a nálunk térítő német, szláv és itáliai misszionáriusok, emiatt jelentősen megnehezítették a népszerű írásos rögzítésének lehetőségét. A ciklus több írása foglalkozik az *Ómagyar Mária-siralom* tartalmazó *Leuveni Kódex* keletkezésével és a kutatás által eddig mellőzött bizonyos részeivel. Akkor kezdhetett el a nyelvemlék és a kódex beható vizsgálatát, amikor a nemzeti ereklyénket őrző kézirat 1982-ben Belgiumból az OSZK-ba került. Már 1986-ban kötetben publikálta addigi kutatási eredményeit („*Világ világa, virágnak virága...*”: *Ómagyar Mária-siralom*), majd 2004-ben látott napvilágot a magisztrális munka, a magyarul és németül közreadó *Az európai prédikációirodalom recepciója a Leuveni Kódexben. Die Rezeption der europäischen Sermonesliteratur in 'Löwenener Kodex'*. A most megjelent jubileumi kötetben külön tanulmány elemzi a kódex egy lehetséges állomáshelyét, a latin nyelvű sermók eredetét és az egyik példázatban olvasható Grál-motívumot. Összegző tanulmány tekinti át a magyarországi lovagkor irodalmát (*Literatur zur Zeit der höfisch-ritterlichen Kultur in Ungarn*), megállapítva, hogy ugyan jelen voltak az Árpád-kortól a magyar királyi udvarban az európai irodalom alkotásai, a magyar költészetre ezek a minták kevésbé hatottak, részben a szóbeliség erős hagyományai, részben pedig a harci érények kultusza miatt. Utóbbi érények magasztalása és a dicső tettek elbeszélése nálunk azonban nem önálló lovagi irodalomként, hanem az oklevelek narratívájában jelent meg. Többek között a *Szent László legenda* kapcsán tárgyalja a nyugati irodalmi és ikonográfiai toposzok hazai ismeretét (*Höfische Legenden und Motive der Brautentführung*). A tanulmányban meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy a leányrabló kun harcost viadalban legyőző lovagkirály és az általa megszabadított leány legendában és számos templomi freskón megörökített történetében a nomád-kori hagyomány kapcsolódik a nyugat-európai kulturális toposzokkal.

Az első két ciklusban olvasható tanulmányok képezik a kötet meghatározó részét, a következőkben számszerűen kevesebb dolgozat kapott helyet. A harmadik

egység a *Reneszánsz és barokk* címet viseli. Vizkelety András kutatásai elsősorban a középkorra irányulnak, de több írásában foglalkozott kora újkori művelődési jelenségekkel is. Ebben a részben található az egész kötet címadó írása, az *Ad fontes. Ein Bekenntnis*. Az újkori humanisták, közelebbről Erasmus kapcsán az újkori filológia módszereinek kialakulását veszi számba a szerző, azt, hogy milyen eljárások jelenthetik a filológia „királyi útját”. Erasmusszal és a XVI. századi humanistákkal a hazai értelmiség számos tagja is kapcsolatba került, közülük Oláh Miklós érsek kapcsolatrendszerét vizsgálja Levinus Ammoniuszal könyvekről váltott levelezésének bemutatásával. Levinus Ammonius saját kezével másolt le egy görög könyvet és ajándékozta azt az érseknek; a kódex fennmaradt és ma Pécsen az Egyetemi Könyvtár Klimó-gyűjteményében található (*Libri epistolaeque. Dokumente einer Humanistenfreundschaft*). E ciklusban kapott helyet a Wolfhart Spannenberg 1602-ből származó és Gutenberget magasztaló költeményével foglalkozó forrásközlés (*Ein unbekanntes Loblied auf Gutenberg aus dem Jahre 1602*).

A negyedik rész három közleményt tartalmaz *Német-magyar irodalmi, művelődéstörténeti kapcsolatok* összefoglaló cím alatt. A német és a magyar irodalmi fejlődés időbeli aszinkronitását bizonyítja, hogy Szent Istvánról a mai ismeretek szerint előbb keletkezett német nyelvű legenda, mint magyarul. A magyar nyelvű Szent István legenda évtizedekkel a német után keletkezett, szövege az 1530 körül íródott Érdy-kódexben maradt fenn. A jóval korábbi német legendaváltozatot mutatja be az *Eine deutsche Fassung der Stephanslegende aus dem Jahre 1471* című dolgozat. A magyarokról kialakult németországi (torz)képet vázolja a „*Du bist ein alter Hunne, unmaßig schlau...*” *Das Ungarnbild im deutschen Mittelalter* című írás, a *Pogányok vagy keresztények?* pedig a különböző varázsf formulák, ráolvasások továbbélését, a pogányság és a kereszténység időleges együttélését vizsgálja germán és magyar közegben.

A kötet utolsó ciklusa a *Tudomány- és művelődéstörténet a 18–20. században* címet viseli. A négy tanulmány közül kettő a hazai germanisztika múltját mutatja be (*Über die Anfänge der Germanistik in Ungarn, Altgermanistik in Ungarn aus österreichischer Sicht*), itt olvashatjuk az elhunyt pályatárs, Tarnai Andor felett a Magyar Tudományos Akadémián elmondott emlékbeszédet, végül pedig egy ókori metafora, a kettős út továbbélését vizsgálja a XIX. századi osztrák költő, Eichendorff versében (*Kép és vers: Homo viator in bivio*).

A kötet tanulmányai többnyire az eredeti közlés digitalizált változatai, de akad olyan írás is, amelyik periodikumbeli megjelenése előtt itt lát először napvilágot. A tomus elején olvasható Vizkelety András rövid számvetése életéről, pályafutásáról *Az út vége felé* címmel. A tanulmánygyűjteményt rövid szerkesztői előszó vezeti be, a kötet végén kapott helyet Vizkelety András írásainak válogatott jegyzéke, több mint 170, általa írt könyv és közlemény adata. A tanulmányok első megjelenési helyének jegyzéke zárja a munkát, amelyet Berzeviczy Klára, Jónásik László és Lőkös Péter szerkesztett Sarbak Gábor közreműködésével. A kiadványt a Szent István Társulat jelentette meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Széchényi Könyvtár közreműködésével.

Vizkelety András e sorok jegyzője által olvasott legújabb írása a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2011. 9. számában jelent meg. Egy egészen különleges évforduló alkalmából, 100. születésnapján köszöntötte Berlász Jenőt, aki az OSZK Kézirat-

tárában 1957-től hosszú évekig munkatársa volt. Közös szellemi habitusa a laudáció szerint a köszöntőnek és a köszöntöttnek a történeti források abszolút tisztelete, a szellemi integritás megőrzése a XX. század viharaiiban és a nemzeti művelődés elkötelezett szolgálata. A recenzens csak azzal a kívánsággal zárhatja írását, hogy Vizkelety professzor úr a különleges személyes évfordulók megélésében is legyen társa Berlász Jenőnek.

(Vizkelety András: Ad fontes. Válogatott tanulmányok. Szerk. Berzeviczy Klára–Jónácsik László–Lőkös Péter. A szerkesztésben közreműködött Sarbak Gábor. Bp. 2011. Szent István Társulat. XVI, 445 p.)

Pogány György

Horváth Tibor emlékezete

A Könyv és Nevelés különszáma

„Az ügyeknek nagy emberekre van szükségük, hogy rendeltetésüket betölthessék. Ugyanúgy, ahogyan a gazdag személyiségeknek ügyeket kell választaniuk, hogy kiteljesíthessék küldetésüket. (...) A magyar könyvtárügy is megtalálta a maga nagy embereit, miképpen a teret kereső nagy kapacitások is ráakadtak az életüket betöltő könyvtárügyre” – írja Papp István annak a kiadványnak az előszavában, amely a *Könyv és Nevelés* folyóirat 2011. évi 4. számának önálló mellékleteként láttat nyomdafestéket, és amely a 2011 júniusában, Horváth Tibor (1935–2011) emlékezetére rendezett *Törzs és ágak* című konferencia előadásainak szerkesztett változatát adja közre. A tanulmánygyűjtemény csak küllemében szerény, tartalmát tekintve valódi Festschrift, amelyben kollégák, tanítványok, tisztelők publikálnak egy-egy olyan dolgozatot, amely választott témájával a nagy előd, a Mester szellemét, kutatásait, munkásságát idézik, azt valamiképp folytatják, kiegészítik, miközben természetesen helyet kapnak az írások között a személyesebb hangú emlékezések, méltatások is.

Horváth Tibornak a könyvtári információs rendszerek kialakításában, megújításában és elterjesztésében csúcstra jutó alkotó életművét saját kutatási eredményeik közreadásával idézi meg az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum vezetője, Varga Katalin *Egy információs rendszer és utóélete* című írása, Orbán Éva *Rendszerben gondolkodni...* című írása, valamint Sipos Anna Magdolna *Együttműködés – könyvtári rendszer* című publikációja. Ezek a tanulmányok – túlzás nélkül állítható – továbbgondoló és megújító folytatásai a Mester munkásságának. A füzetnek ez a része eredeti kutatási témák hozadékait adja közre, itt olvashatunk az Olvasás Portálról, a könyvtári munkák folyamatleltáráról vagy épp az országos gyűjtőköri együttműködés múltjáról és jelenéről. Helyet kaptak azután az előadások között a Mester munkásságát feldolgozók, elemzők és értékelők is, ilyen például Balogh Mihályé, aki Horváth Tibornak az iskolai könyvtárakkal kapcsolatos tevékenység-

gét mutatja be. A „korszerű könyvtár” eszméjét képviselő Horváth Tiborról Kis-Tóth Lajos szólt. Talán az első, a könyvtártudományi publikációk sorában kaphattak volna helyet Barátné Hajdu Ágnes, valamint Ungváry Rudolf írásai, akik ugyan Horváth Tibor szellemi hatásához kapcsolódóan, de lényegileg az ETO- és a magyar teaurusz-szabvány kérdéseiről értekeztek az emlékkonferencián. Horváth Tibor emberi alakját, „gazdag személyiségét” Sonnevend Péter portréja idézi meg, ő a Horváth Tiborral kapcsolatos régebbi publikációk sokaságából idézve teljesség-igényű mozaikot rajzol róla.

A *Könyv és Nevelés* e különszáma – ahogy ebből a rövidke tartalomismertetőből is kiderülhet – korántsem csak emlékező, felidézõ, méltató írások gyűjteménye. Mert miközben valóban a Horváth Tibor emléke előtti tisztelgés igényes dokumentuma, aközben színvonalas pillanatfelvétel a magyar könyvtártudomány és könyvtárügy egy nem mellékes vonatkozásáról, annak a felismerésnek a részleteirõl, hogy a könyvtárak rendszerszerû mûködése lehet hatékony, továbbá a tájékoztatósi és információs rendszerek kutatásának jelenkori helyzetérõl. Olyan gyűjtemény, amely méltó az „ügy nagy emberéhez”.

(Könyv és Nevelés XIII. évfolyam 2011/4. szám melléklete. Bp., OFI–OPKM, 2011. 96 p.)

M.L.M.